

2024

ARCHEOLOGIENOTA Tempelhof te Gent (Oost-Vlaanderen)

ADEDE Archeologisch Rapport 1292

JYTTÉ MAENHOUT

TITOUAN MARES

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 1292

Archeologienota te Tempelhof te Gent (Oost-Vlaanderen).

JYTTÉ MAENHOUT

TITOUAN MARES

MICHIEL LOVENIERS

Colofon

Uitgever	ADEDE bv
Jaar van uitgave	Oktober 2024
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	David Janssens
ISSN	2033-6810

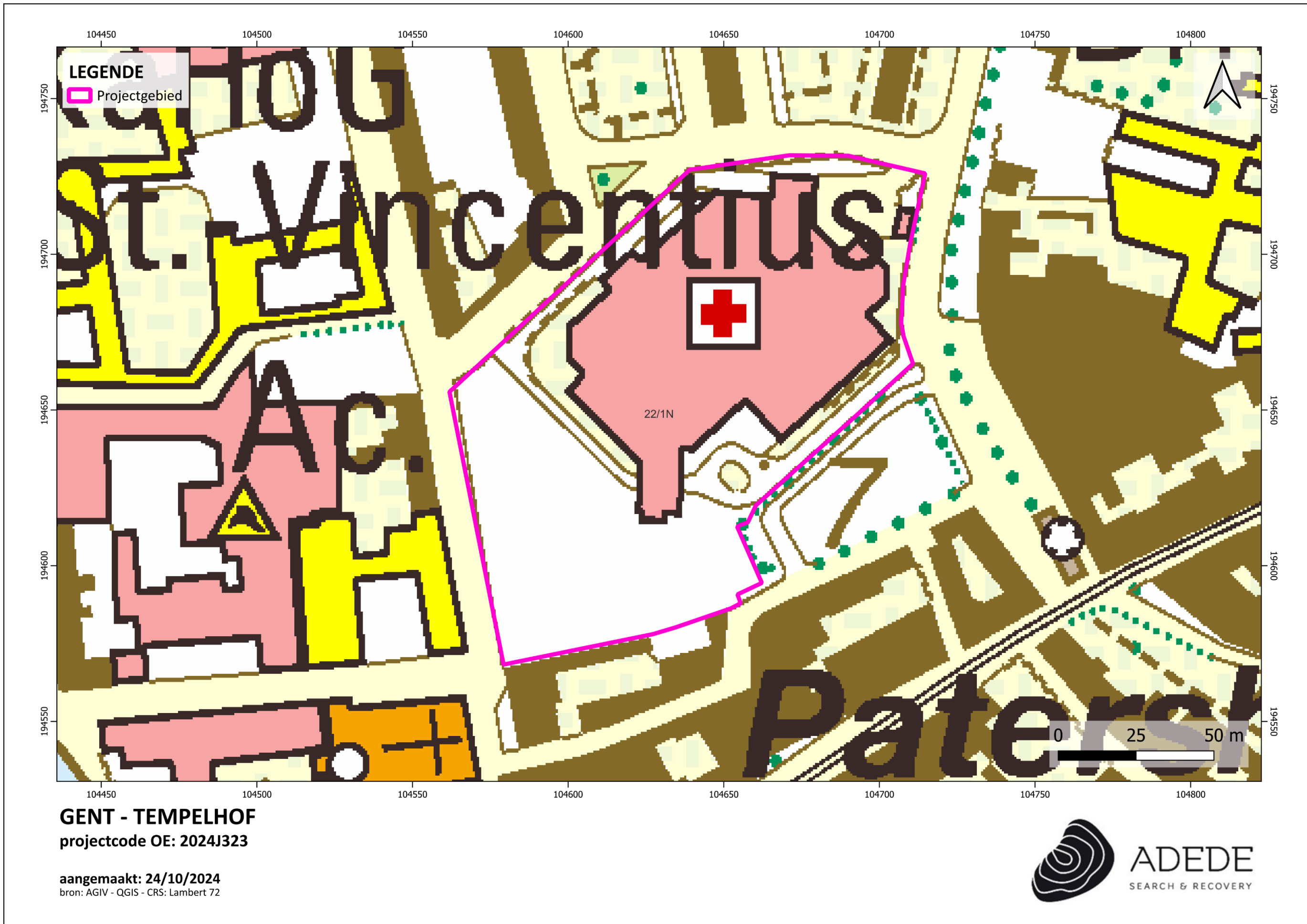
Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bv. ADEDE bv is niet aansprakelijk voor eventuele schade voortvloeiend uit diens adviezen.

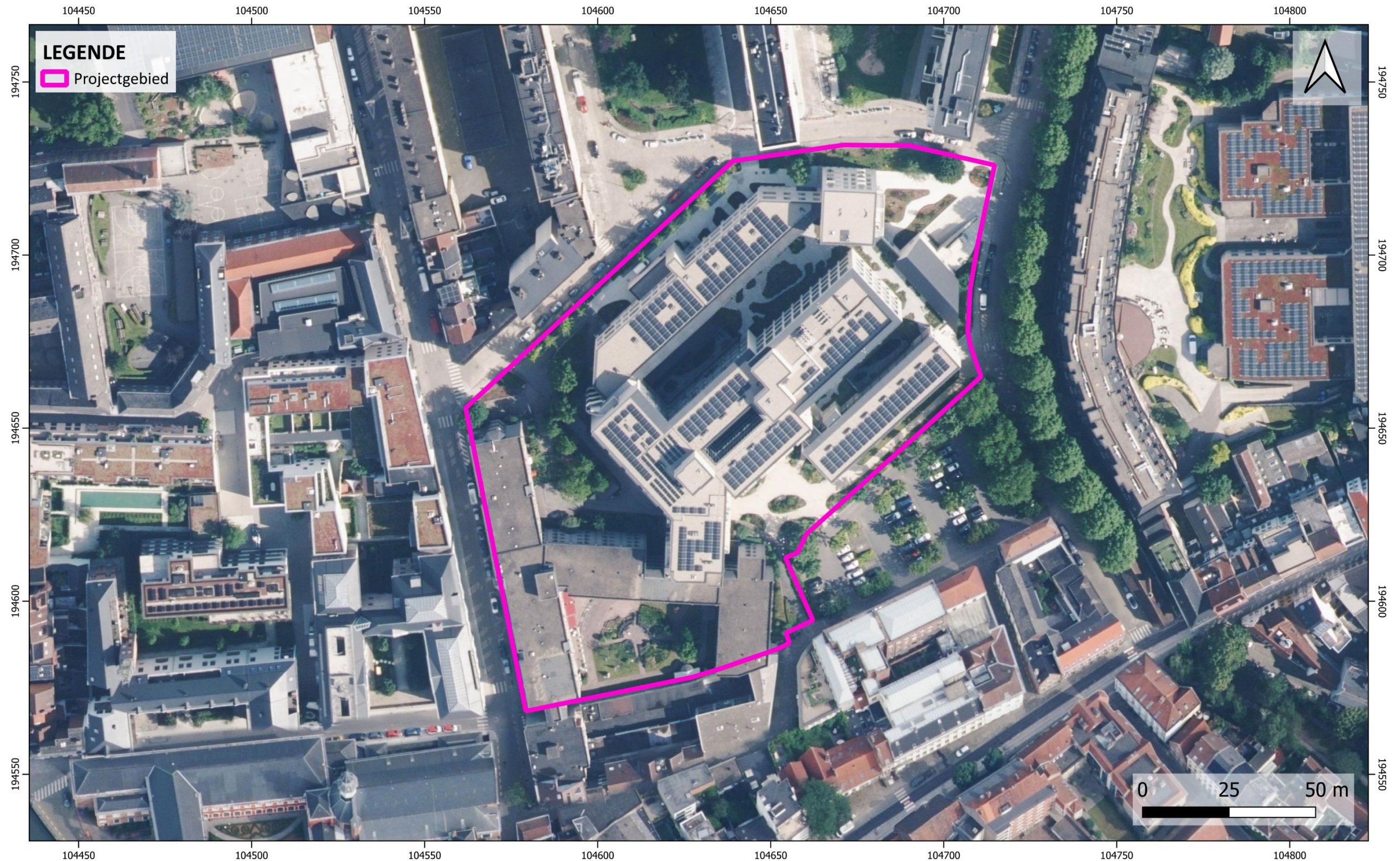
Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 10 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 10 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek	- 10 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 10 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 11 -
2.5	Beschrijving geplande werken	- 11 -
2.6	Randvoorwaarden	- 13 -
2.7	Werkwijze	- 13 -
3	Assessmentrapport	- 30 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied	- 30 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 32 -
3.2.1	Tertiair geologisch	- 32 -
3.2.2	Quartaire geologisch	- 33 -
3.2.3	Bodem	- 34 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 39 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 39 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal	- 42 -
3.3.1	Luchtfoto 1971	- 50 -
3.3.2	Luchtfoto 1979-1990	- 51 -
3.3.1	Luchtfoto 2000-2003	- 52 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied	- 54 -
3.4.1	Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving	- 54 -
3.4.2	CAI Indicatoren	- 57 -
3.4.3	Eerder onderzoek binnen het projectgebied: opgravingen Dobbelslot (CAI 151312)	- 62 -
4	Besluit	- 67 -
4.1	Bevindingen bureauonderzoek	- 67 -
4.2	Archeologische verwachting	- 68 -
4.3	Impact van de geplande werken	- 68 -
4.4	Potentieel tot kennisvermeerdering	- 69 -
4.5	Afweging verder onderzoek	- 69 -
5	Bibliografie	- 71 -
6	Lijst van figuren	- 73 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2024J323
Site	Tempelhof, Dobbelslot, Tichelrei, 9000 Gent
Projectsigle ADEDE	GEN-TEM
Ligging	Afdeling: GENT 1 AFD Sectie: A Percelen: 1171D, 1162C, 1162D
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Aard van de vervolgwerken	Renovatie WZC
Uitvoerder	ADEDE bv
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	David Janssens OE/ERK/Archeoloog/2018/00215 Jelke Van Buggenhout OE/ERK/Archeoloog/2020/00038
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bv
Grootte projectgebied	Ca. 15.700m ²
Periode uitvoering	Oktober 2024
Termen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek

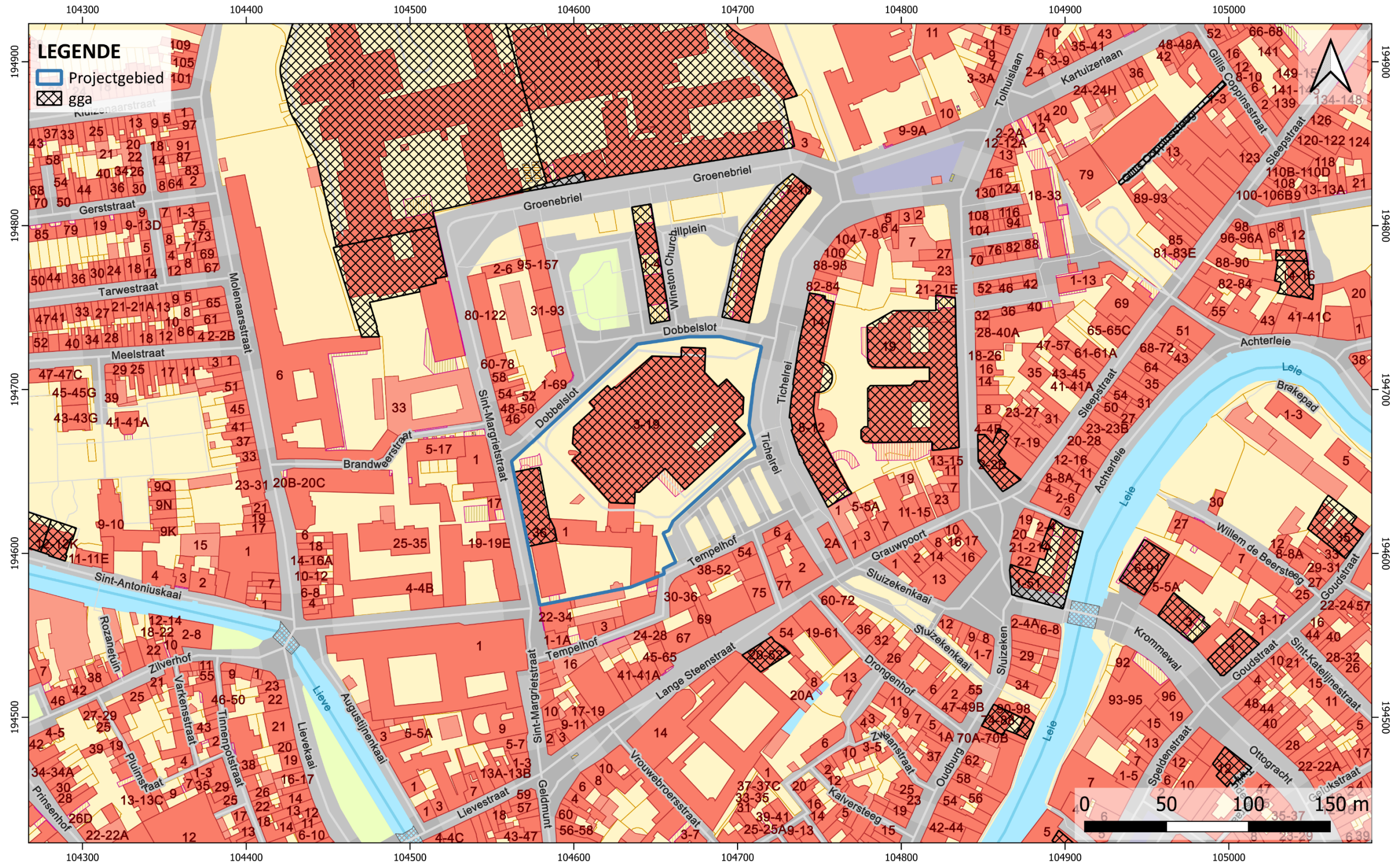

GENT - TEMPELHOF
projectcode OE: 2024J323

aangemaakt: 24/10/2024
bron: AGIV - QGIS - CRS: Lambert 72

GENT - TEMPELHOF
 projectcode OE: 2024J323

aangemaakt: 24/10/2024
 bron: AGIV - QGIS - CRS: Lambert 72

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen de contouren van het onderzoeksgebied werd voorafgaand reeds archeologisch onderzoek verricht. Deze vaststellingen worden uitgebreider toegelicht in het assessmentrapport. Het gaat over een grootschalige opgraving van 1977-1979 en een evaluerend terreinonderzoek van 1985 (CAI 157395¹ en CAI 151312²). Daarnaast werd op vlak van cartografisch onderzoek de kerk Tempeliers binnen het projectgebied geplaatst (CAI 990317³). De zone van de gebouwen op perceel 1171/00D000 staan aangeduid als gebied geen archeologie.

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningsaanvraag voor stedenbouwkundige handelingen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?

¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Brouwerij/Dobbel Slot [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/157395> (geraadpleegd op 28 oktober 2024).

² Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Tempelhof / Dobbelslot (WSH069) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151312> (geraadpleegd op 28 oktober 2024).

³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Kerk Tempeliers [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990317> (geraadpleegd op 28 oktober 2024).

- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?

2.4 Huidige situatie projectgebied

Het projectgebied is grotendeels bedekt door de gebouwen van woonzorgcentrum Tempelhof. Het gaat om in totaal negen gebouwen die aan elkaar gelinkt zijn. De gebouwen werden er gebouwd in 1985.⁴ Tussen de verschillende gebouwen zijn binnentuinen met groenaanleg voorzien. Deze gebouwen kennen een hoogte tussen de 2 tot 5 bouwlagen. Alle gebouwen kennen ook onderkeldering, met parkeergarage en stockageruimte, allen met een diepte-impact van 3,3m. De gesloten binnentuin (ZW) en de open binnentuin (W) kennen geen onderkeldering. Ook zijn er nutleidingen en rioleringen aanwezig. De gesloten binnentuin kent centraal 4 sceptische putten, de open binnentuin kent 1 sceptische put, 2 sceptische putten zijn ook te vinden ten noordwesten van het gebouw Dobbelsot, tot slot is er nog 1 sceptische put ten westen van het torengedouw. Deze putten kennen een volume tussen de 20.000 en 25.000 liter en worden behouden.

2.5 Beschrijving geplande werken

De geplande werken omvatten de renovatie en uitbreiding van de gebouwen “Tempelhof” aan de westzijde van het projectgebied. De gebouwen die eerder 3 bouwlagen kenden krijgen onder andere een bijkomende verdieping en er worden ook twee uitbreidingen van bestaande gebouwen voorzien. Ook zijn er werken gepland aan de waterhuishouding, de binnentuinen en aan de onderkeldering. Het overzicht is als volgt:

- Gebouw Tempelhof aan de Sint-Margrietstraat van 494m² kent 4 bouwlagen.
- Gebouw Tempelhof dwars op het terrein van 968m² kent 5 bouwlagen.
- Gebouw Tempelhof aan de parking van 317m² kent 3 bouwlagen.

Nieuwe onderdelen:

- Aan de noordzijde van gebouw Tempelhof aan de Sint-Margrietstraat komt een uitbreiding van het gebouw met een diepte-impact van 3,3m.
- Aan gebouw Tempelhof parking komt een uitbreiding in de richting van de gesloten binnentuin van 212m² met een diepte-impact van 3,3m.
- Onder de open binnentuin komt onder de grond een verbindingstunnel tussen centraal gebouw links en gebouw Tempelhof aan de Sint-Margrietstraat met een diepte-impact van 3,3m.

⁴ <https://www.azstlucas.be/over-az-sint-lucas>

Heraanleg binnentuinen en landschap:

- Gesloten binnentuin:
 - Bouw ondergrondse regenwatertoevoer van 12m² met een diepte-impact van 3,3m.
 - Aanleg infiltratiekom met een diepte van 20cm.
 - Heraanleg landschapsarchitectuur met diepten van 25cm tot 1,31m.
- Open binnentuin:
 - Verbindingstunnel (zie 'nieuwe onderdelen').
 - Heraanleg landschapsarchitectuur met diepten van 10 cm tot 60cm.
- Toegangsweg richting parking Tempelhof:
 - Aanleg infiltratiekom met een diepte van 40cm.
 - Heraanleg landschapsarchitectuur met diepten van 10cm tot 67cm.

Figuur 1. De geplande werken op het GRB.

2.6 Randvoorwaarden

Dit betreft een archeologienota met uitgesteld traject wegens fysiek onmogelijk: eerst moet de bestaande bebouwing, wegverharding en bomen op gebied van geplande werken gesloopt/verwijderd/gerooid worden. Eventueel archeologisch onderzoek dient te gebeuren na deze werken.

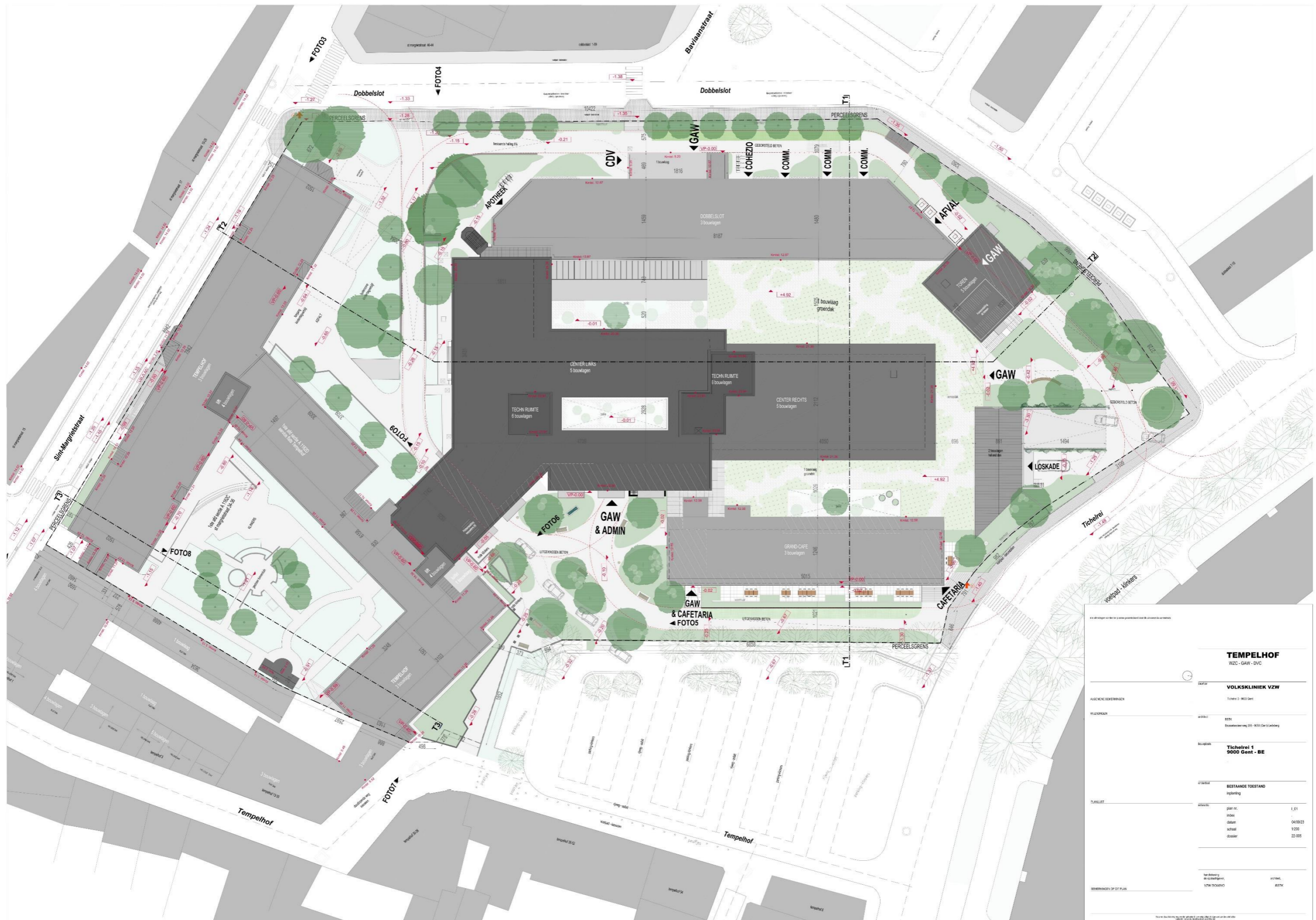
2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

Overzicht geconsulteerde kaarten:

- Onderzoeksgebied:
 - Inplantingsplan huidige toestand
 - Inplantingsplan geplande toestand
 - Doorsnede bestaande toestand
 - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
 - Topografische kaart
 - Orthofoto
 - Kadasterkaart
 - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
 - Tertiair geologische kaart
 - Quartair geologische kaart
 - Bodemtypekaart
 - Potentiële bodemerosiekaart
 - Erosiegevoeligheidskaart
 - Bodemgebruiksbestand

- Gewestplan
- Historische situering:
 - Plan van Gent door Jacob van Deventer, 1559
 - Kaart van Gent uit Flandria Illustrata, 1641
 - Kaart van Isaac Basire, 1708
 - Kaart van Ferraris, 1777
 - Kaart van Louis de Vreese, 1799
 - Kaart van Vandermaelen, 1846-1854
 - Kaart van Saurel, 1878
 - Luchtfoto's
- Archeologische situering:
 - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
 - Inventaris Onroerend Erfgoed

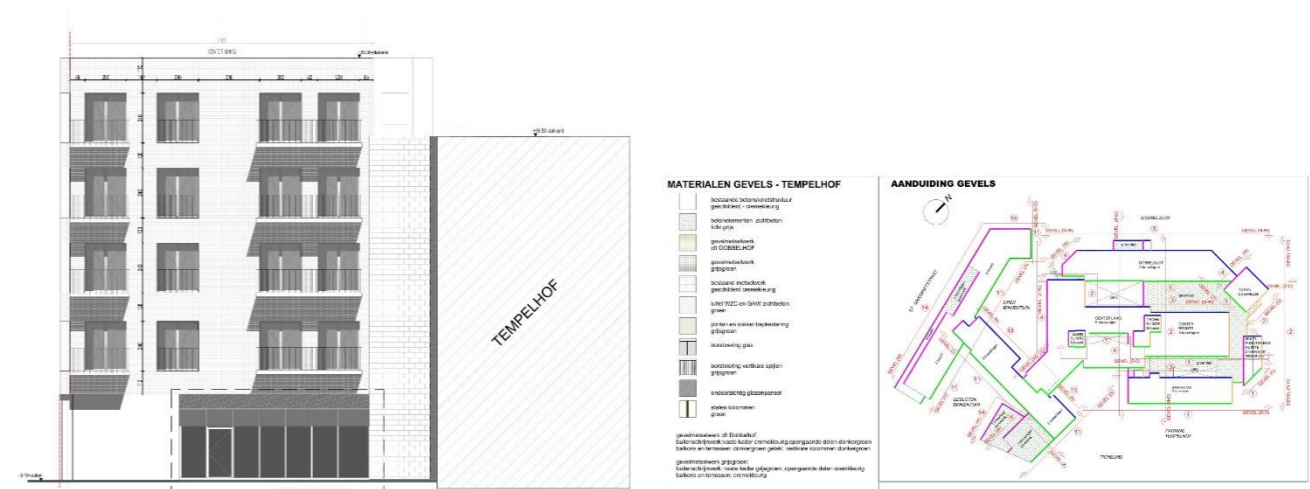
TEMPELHOF VZC - GAW - DVD	
OPDRACHTGEVER	VOLKSKLINIEK VZW Tichel 1 - 9000 Gent
AUSKOELEBBERINGEN	BRK Erasmevestweg 201 - 9000 Gent
RUWEGEWAAR	Tichel 1 9000 Gent - BE
PLAAT	BESTAANDE TOESTAND Inplanting
SCALE	1:50 1:100 1:200 1:500
DATE	04/09/23 12:00 22:00
TEKENAAR	ADK

G14 - GEVEL WEST - GEVEL DOBBELSLOT

G14 - GEVEL WEST - GEVEL ST MARGRIETSTRAAT

G14 - GEVEL WEST - GEVEL AANSLUITING DOBBELHOF

G14 - GEVEL WEST - GEVEL KDV GESLOTEN BINNENTUIN

G14 - GEVEL WEST - GEVEL KDV GESLOTEN BINNENTUIN

BOUWAANVRAAG

TEMPELHOF
WZC - GAW - DVC

OPDRACHT: VOLKSKLINIEK VZW
Totaal 3 bouwlagen

ALGEMEEN REFERENTIE: BTX
Bouwvereniging '08-1908 (Zuidvleugel)

VERLENDE: Tichelrel 1
9000 Gent - BE

PLAATSE: NIEUWE TOESTAND
GEVELS TEMPELHOF
GEVELS WEST

WERK: 01011
0101
0102
0103
0104

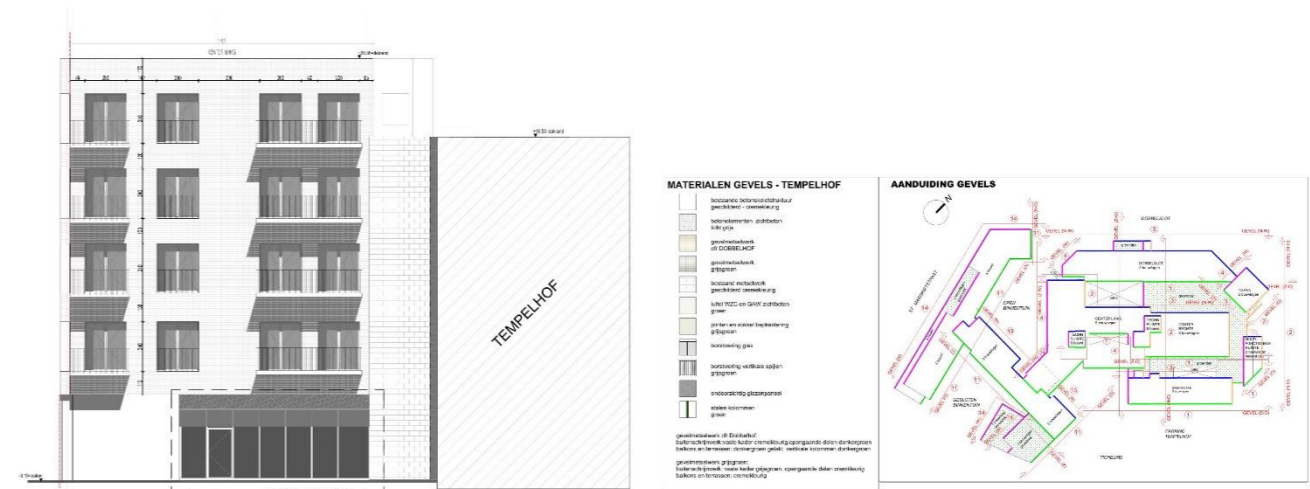
SCALA: 1/100
22/05

VERLENDE: 01/01/2024
VOLKSKLINIEK VZW BTX

G14 - GEVEL WEST - GEVEL DOBBELSLOT

G14 - GEVEL WEST - GEVEL ST MARGRIETSTRAAT

G14 - GEVEL WEST - GEVEL AANSLUITING DOBBELHOF

G14 - GEVEL WEST - GEVEL KDV GESLOTEN BINNENTUIN

G14 - GEVEL WEST - GEVEL KDV GESLOTEN BINNENTUIN

BOUWAANVRAAG

TEMPELHOF
WZC - GAW - DVC

OPDRACHTGEVER: VOLKSKLINIEK VZW
Totaal 3.000.000,-

ALGEMEEN BEDEINGENDE: BDK
Bouwvergunning (B) - WZC (Zakelijke)

VERLENDE: Tichelrei 1
9000 Gent - BE

PLAATSE: NIEUWE TOESTAND
GEVELS TEMPELHOF
GEVELS WEST

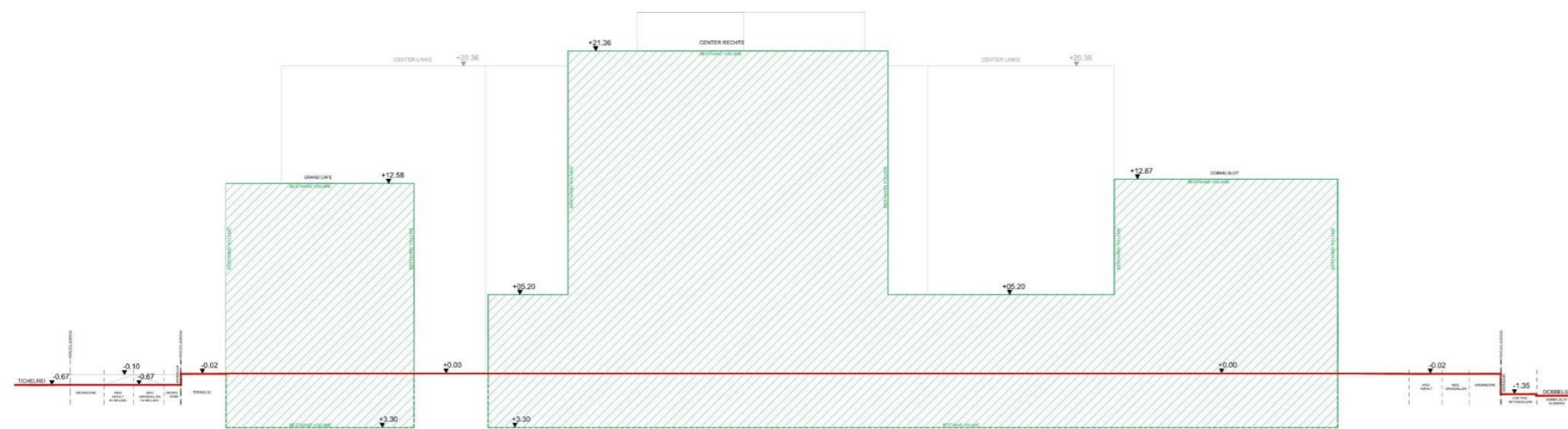
WERK: 01/11/2023
02/01/2024
03/01/2024
04/01/2024

VERLENDE: C_0001

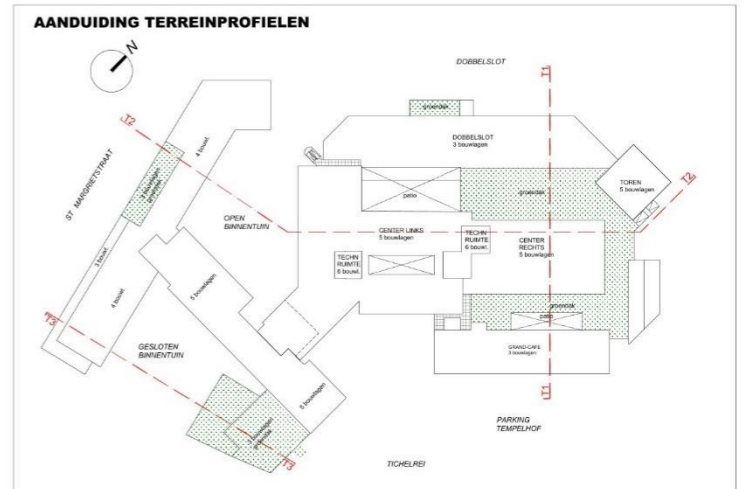
WERK: 01/11/2023
02/01/2024
03/01/2024
04/01/2024

VERLENDE: 1/100
22/05

VERLENDE: 01/11/2023
VOLKSKLINIEK VZW
BDK

TERREINPROFIEL T1

alle afmetingen worden ter plaatse gecontroleerd door de uitvoerende aannemers

BOUWAANVRAAG

TEMPELHOF
WZC - GAW - DVC

ORIENTATIE

0 1 5 M

SCHAAL 1:200

bouwhoop

VOLKSKLINIEK VZW

Tichelrei 3 - 9000 Gent

ALGEMENE BEMERKINGEN

architect

BSTK
Brusselselaanweg 556 - 9050 (Gent) Lodeberg

WIJZIGINGEN

a.
b.
c.

bouwplaats

Tichelrei 1
9000 Gent - BE

PLANLIJST

onderdeel

NIUWE TOESTAND
TERREINPROFIEL T1

referentie

plan nr.	T_01/03
index	
datum	
schaal	1/200
dossier	22-005

BEMERKINGEN OP DIT PLAN

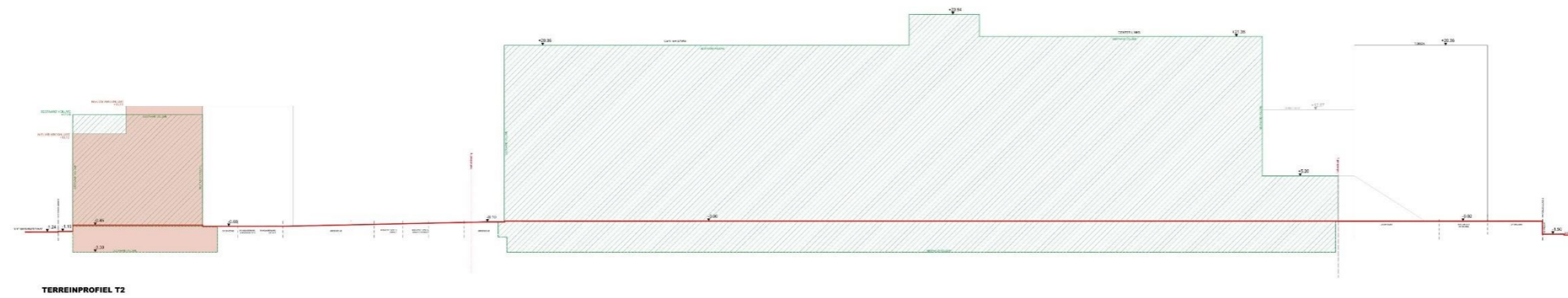
handtekening
de opdrachtgever,

VOLKSKLINIEK VZW

architect,

BSTK

Naak van deze tekening mag worden gereproduceerd, verspreid of gebruikt zonder schriftelijke toestemming van de verantwoordelijke architect.

AANDUIDING TERREINPROFIELEN

BOUWAANVRAAG

TEMPELHOF
WZC - GAW - DVC

DEGREESE
1:1

SCHAAL 1:500

VOLEVER
VOLKSKLINIEK VZW
Tabel 1 - DVM Gede

ALDERDE EEMERINDE
1874
In samenwerking met 1880 (Ged. Leiding)

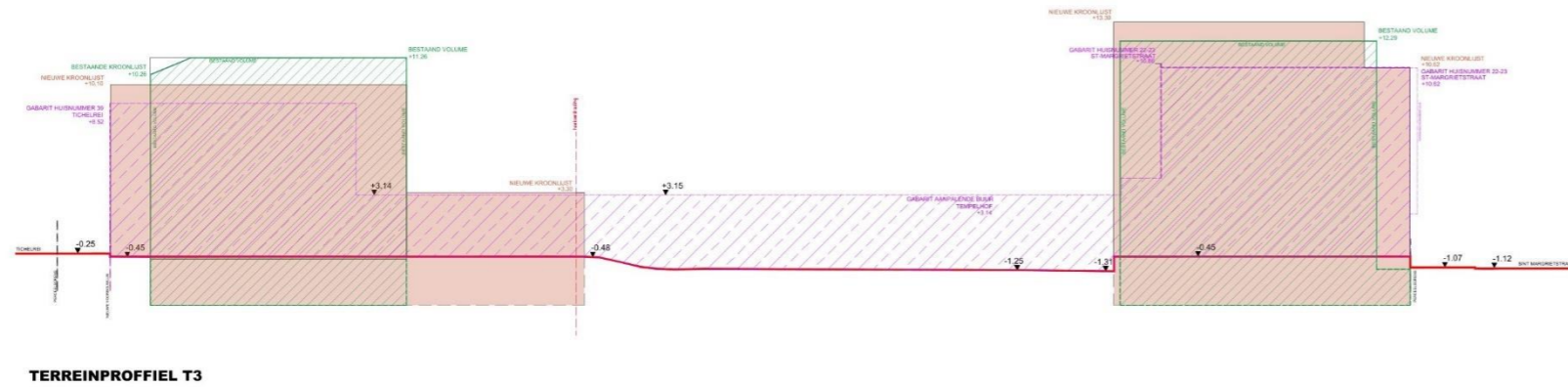
OLZENDE
1874
Tabel 1
9000 Gent - BE

PLANLIET

1874	1:500
1874	1:500
1874	1:500
1874	1:500

TOEWIJZING
1874
VOLKSKLINIEK VZW

1874

TERREINPROFFIEL T3

AANDUIDING TERREINPROFIELEN

alle afmetingen worden ter plaatse gecontroleerd door de uitvoerende aannemers

BOUWAANVRAAG

TEMPELHOF
WZC - GAW - DVC

ORIENTATIE

0 1 5 M

SCHAAL 1:200

bouwhoof

VOLKSKLINIEK VZW
Tichelrei 3 - 9000 Gent

ALGEMENE BEMERKINGEN

architect

BSTK
Brusselsesteenweg 356 - 9050 (Gent) Ledberg

WUZIGINGEN

a.
b.
c.

bouwplaats

Tichelrei 1
9000 Gent - BE

onderdeel

NIEUWE TOESTAND
TERREINPROFFIEL T3

PLANLIST

referentie

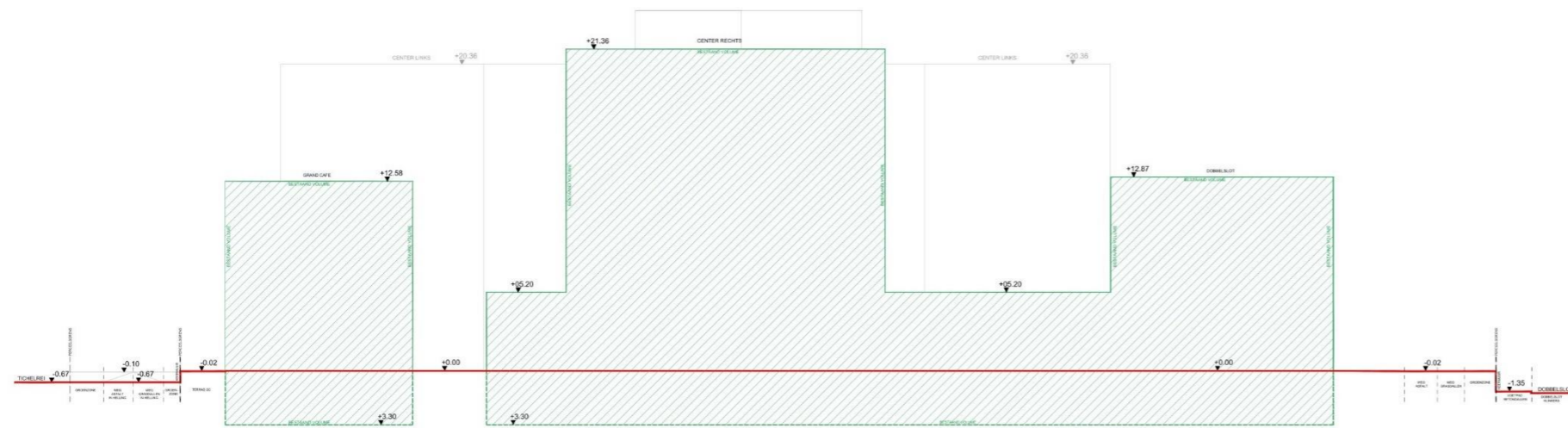
plan nr.	T_03/03
index	
datum	
schaal	1/100
dossier	22-005

BEMERKINGEN OP DIT PLAN

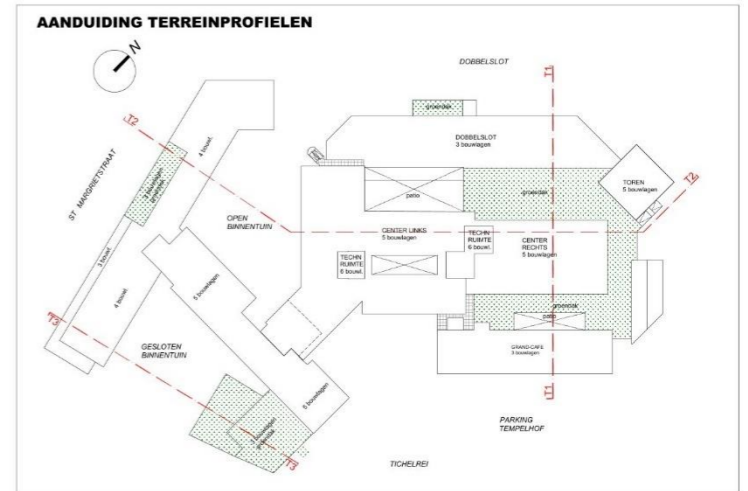
handtekening de opdrachtgever, VOLKSKLINIEK VZW

architect, BSTK

Niet van deze tekening mag worden gekopieerd, verspreid of gebruikt zonder schriftelijke toestemming van de verantwoordelijke architect.

TERREINPROFIEL T1

alle afmetingen worden ter plaatse gecontroleerd door de uitvoerende aannemers

BOUWAANVRAAG

TEMPELHOF
WZC - GAW - DVC

ORIENTATIE
0 1 5 M

SCHAAL 1:200

bouwhoop

VOLKSKLINIEK VZW

Tichelrei 3 - 9000 Gent

ALGEMENE BEMERKINGEN

architect

BSTK
Brusselselaanweg 556 - 9050 (Gent) Lodeberg

WIJZIGINGEN

bouwplaats

Tichelrei 1
9000 Gent - BE

PLAATSLIJST

onderdeel

NIUWE TOESTAND
TERREINPROFIEL T1

referentie

plan nr.	T_01/03
index	
datum	
schaal	1/200
dossier	22-005

BEMERKINGEN OP DIT PLAN

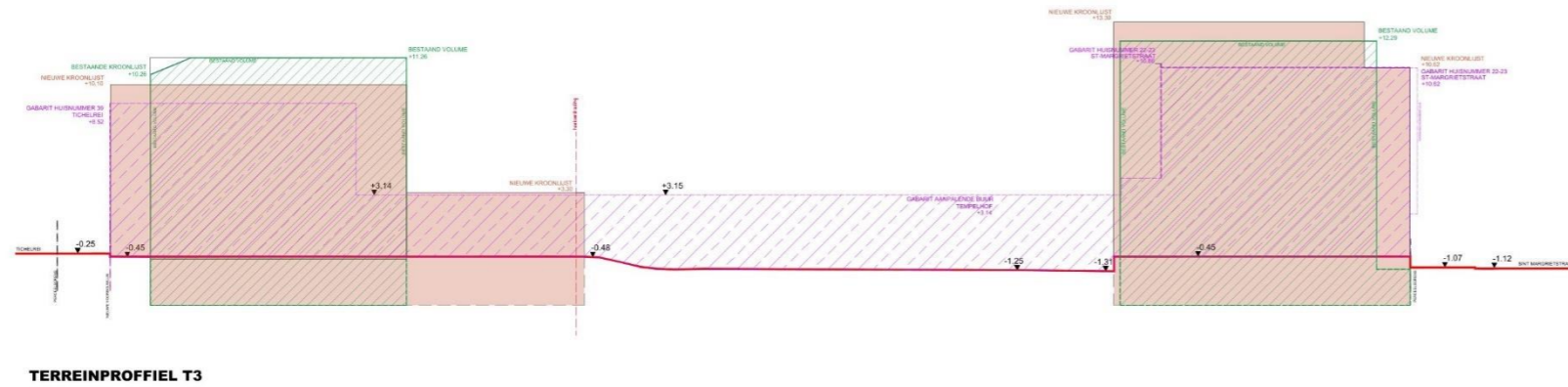
handtekening
de opdrachtgever,

VOLKSKLINIEK VZW

architect,

BSTK

Naak van deze tekening mag worden gereproduceerd, verspreid of gebruikt zonder schriftelijke toestemming van de verantwoordelijke architect.

TERREINPROFFIEL T3

AANDUIDING TERREINPROFIELEN

alle afmetingen worden ter plaatse gecontroleerd door de uitvoerende aannemers

BOUWAANVRAAG

TEMPELHOF
WZC - GAW - DVC

ORIENTATIE

0 1 5 M

SCHAAL 1:200

bouwheer **VOLKSKLINIEK VZW**
Tichelrei 3 - 9000 Gent

ALGEMENE BEMERKINGEN

architect BSTK
Brusselsesteenweg 356 - 9050 (Gent) Ledberg

WUZIGINGEN

a.
b.
c.

bouwplaats **Tichelrei 1
9000 Gent - BE**

onderdeel **NIEUWE TOESTAND
TERREINPROFFIEL T3**

PLANLIJST

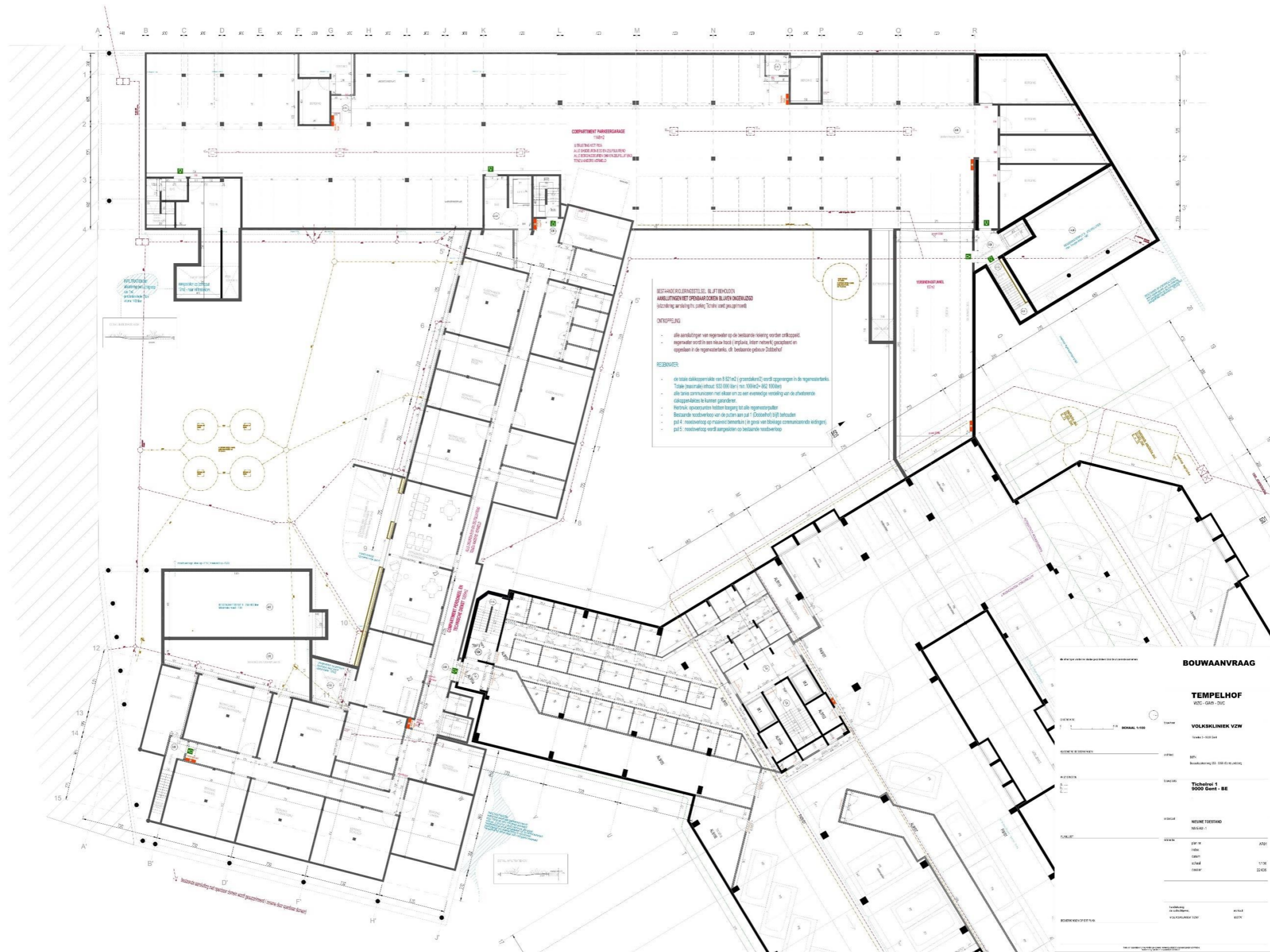
referentie	plan nr.	T_03/03
	index	
	datum	
	schaal	1/100
	dossier	22-005

BEMERKINGEN OP DIT PLAN

handtekening de opdrachtgever, **VOLKSKLINIEK VZW**

architect, **BSTK**

Niet van deze tekening mag worden gekopieerd, verspreid of gebruikt zonder schriftelijke toestemming van de verantwoordelijke architect.

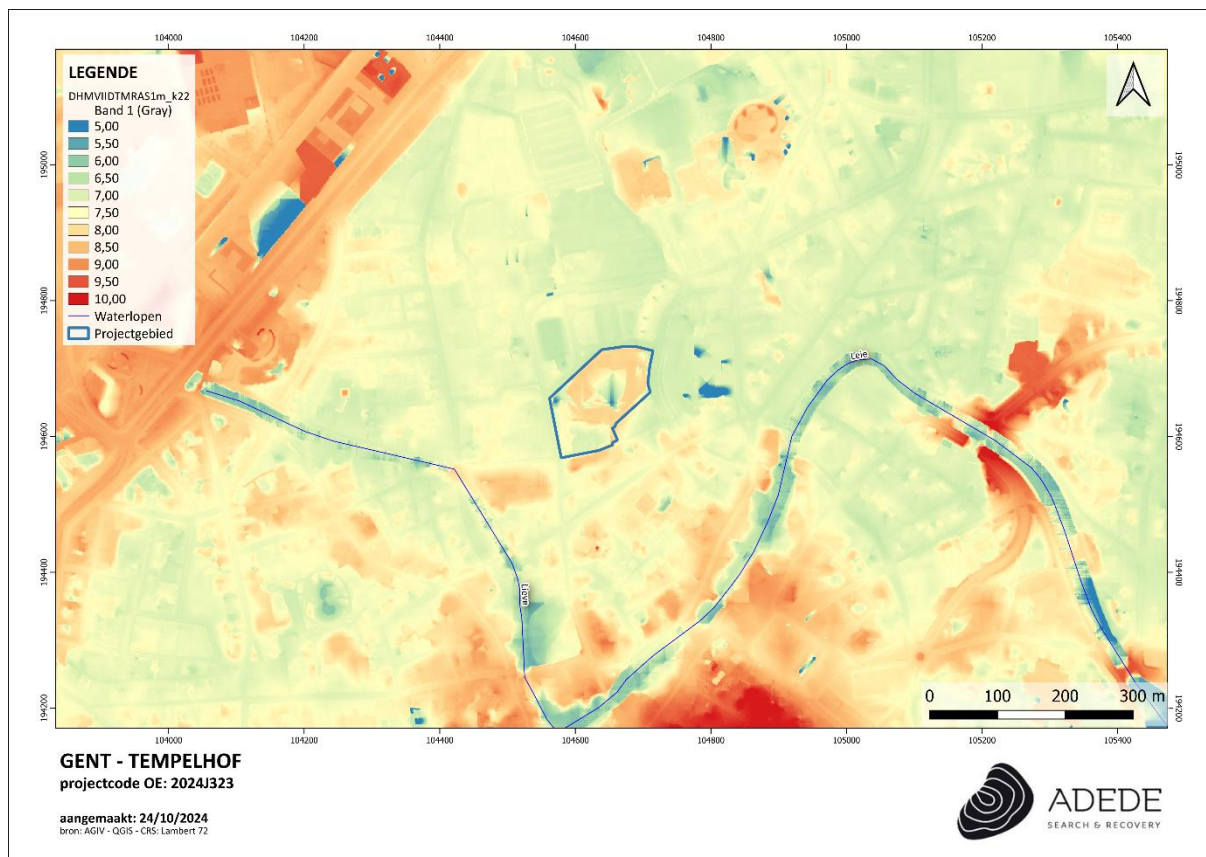

3 Assessmentrapport

3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

Het projectgebied bevindt zich in wijk Sluizeken-Tolhuis-Ham in de stad Gent. Het projectgebied bevindt zich op relatief vlak terrein met een hoogte van ca. 8m TAW. Het projectgebied ligt wel licht hoger dan de omringende percelen, en kent enkele beperkte depressies veroorzaakt door de landschapsarchitectuur van het complex.

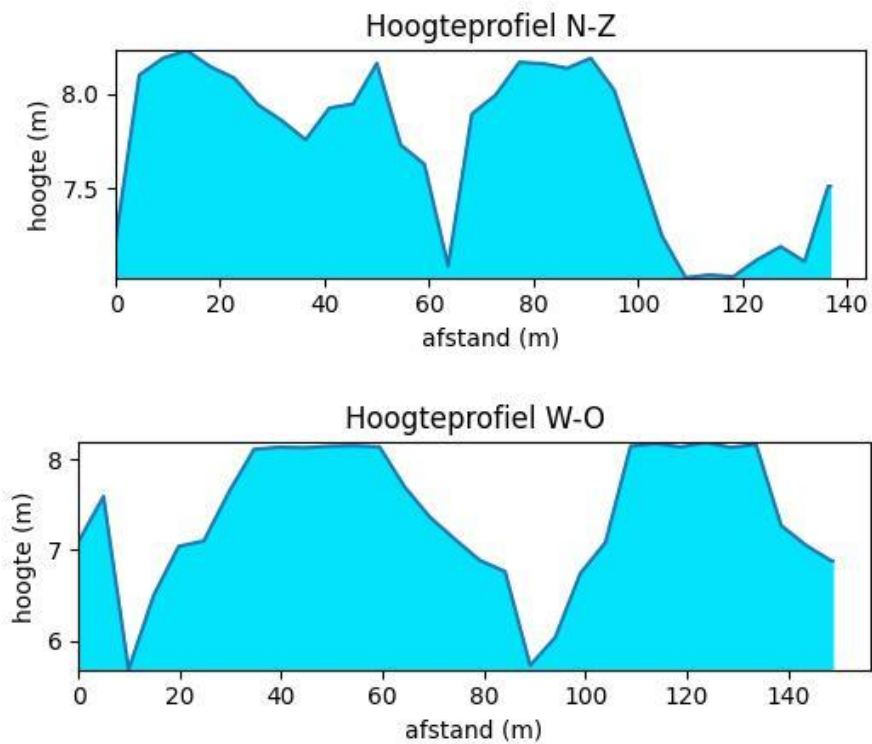
Het projectgebied ligt tussen de splitsing van twee waterlopen. Op ca. 150m naar het zuidwesten stroomt de het kanaal de Lieve dat zo'n 500m verderop stopt aan de Rabottorens. Ca. 220m naar het oosten stroomt de rivier de Leie die ca. 1km verderop samenvloeit met de Schelde.

Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.

Figuur 3. Situering van het projectgebied op het DHM VII, digitaal terreinmodel 1m (detail).

Figuur 4. Hoogteprofielen van het projectgebied.

3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

De Tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder de Quartaire afzettingen weer. Op de tertiair geologisch kaart bevindt het projectgebied zich ter hoogte van de Formatie van Gentbrugge. De Formatie van Gentbrugge, behorende tot de Iepergroep, dagzoomt in Oost- en West-Vlaanderen en komt verder naar het noordoosten voor in de ondergrond van de provincie Antwerpen. Ze bestaat uit marieneklei-, silt- en zandlagen, afgezet in de zee die het noorden van België bedekte in het Ypresiaan (rond 50 miljoen jaar geleden, in het Vroeg-Eoceen). In het noorden van België is de formatie van Gentbrugge tot maximaal 50 meter dik. In deze formatie valt het gebied onder het lid van Vlierzele dat bestaat uit groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, met plaatselijk dunne zandsteenbankjes en het is glauconiethoudend en glimmerhoudend.

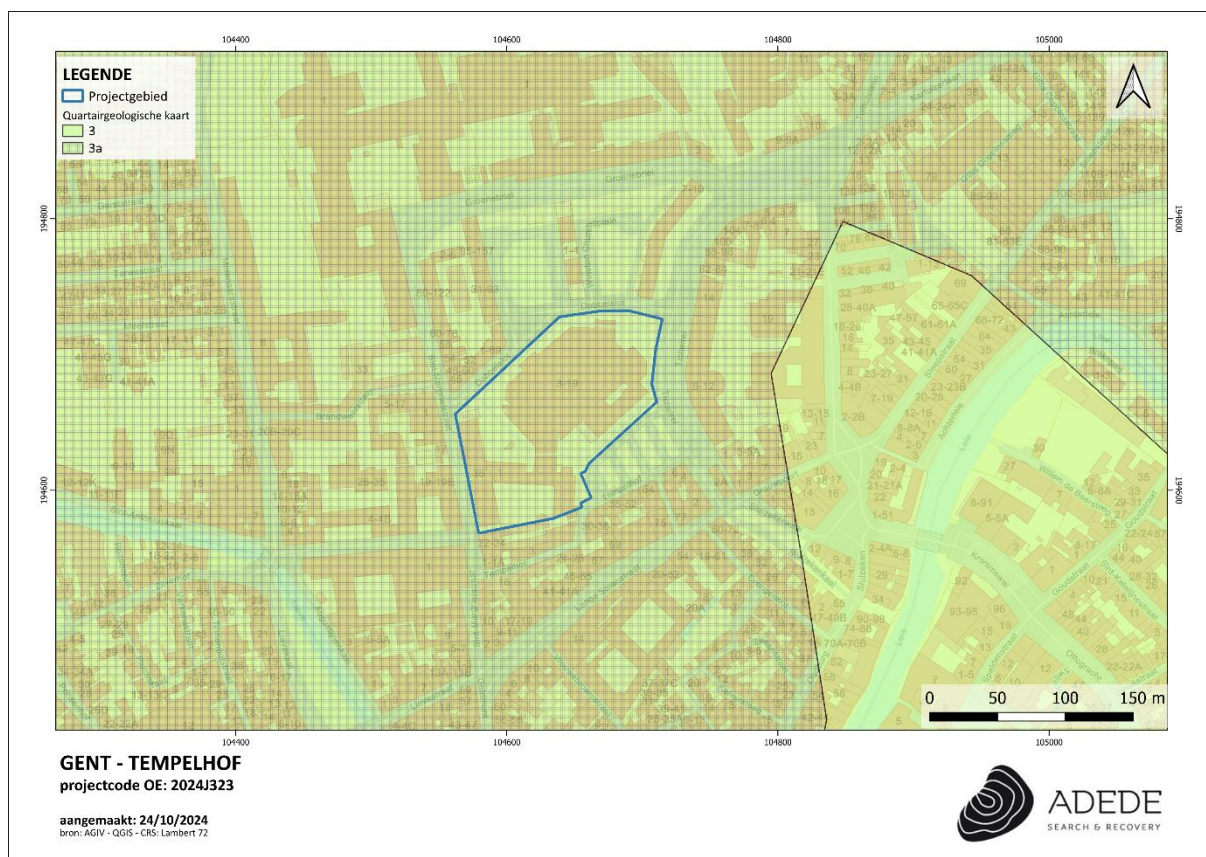
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

3.2.2 Quartair geologisch

Op de Quartair geologische kaart bevindt het projectgebied zich ter hoogte van profieltype 3a.

Bij profieltype 3a zijn er Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen aanwezig bovenop de Pleistocene sequentie. Dit profieltype is opgebouwd uit volgende lagen:

- Elpw: Dit zijn eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holoceen. In het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen bestaan deze afzettingen voornamelijk uit silt (loess) en in de meer noordelijke en centrale delen van Vlaanderen, waar het onderzoeksgebied zich bevindt, zijn deze opgebouwd uit zand tot zandleem. Met mogelijks HQ: hellingsafzettingen van het Quartair.
- Flpw: Dit zijn fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).
- Fh: Dit betreft fluviatiele afzettingen, inclusief organochemisch en primariën, en afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardi-Glaciaal (Laat-Weichseliaan).

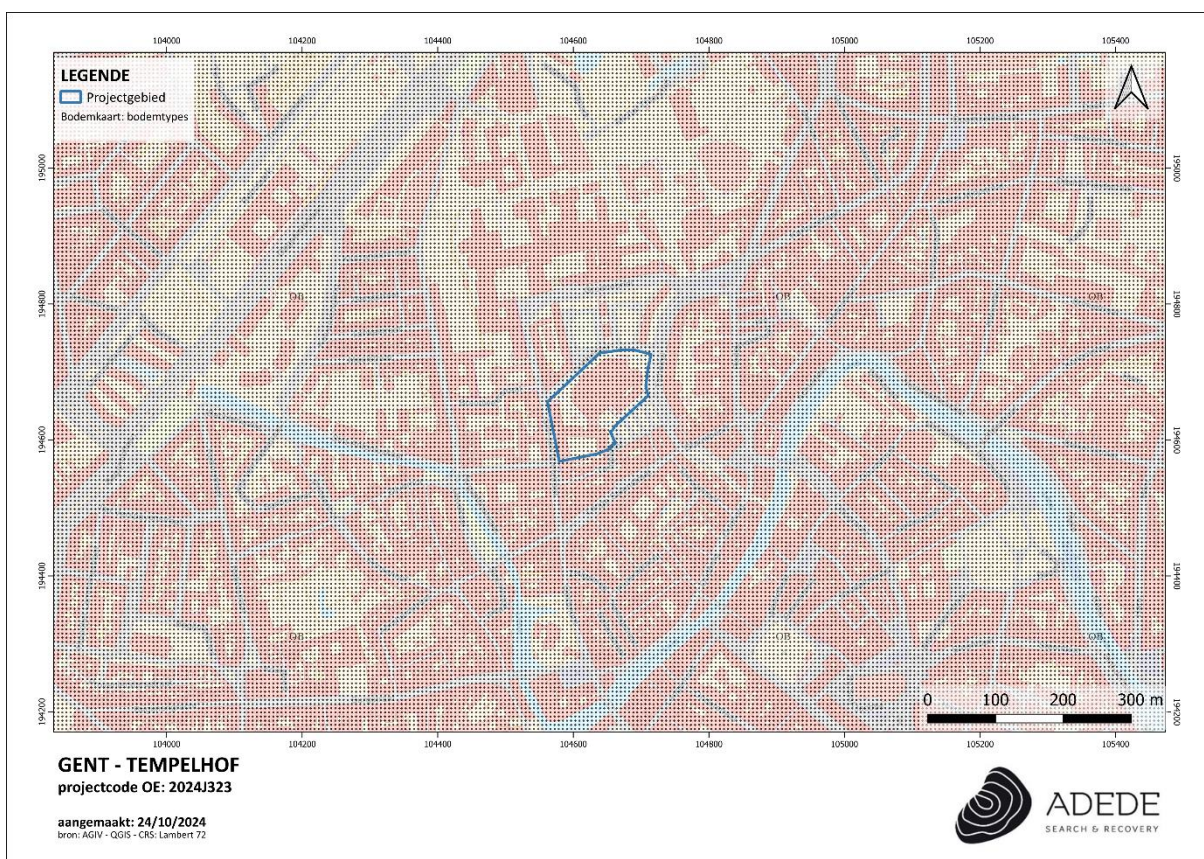
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.

3.2.3 Bodem

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemtypekaart, potentiële bodemerosiekaart, erosiegevoeligheidskaart en het bodemgebruiksbestand besproken.

3.2.3.1 Bodemtypekaart

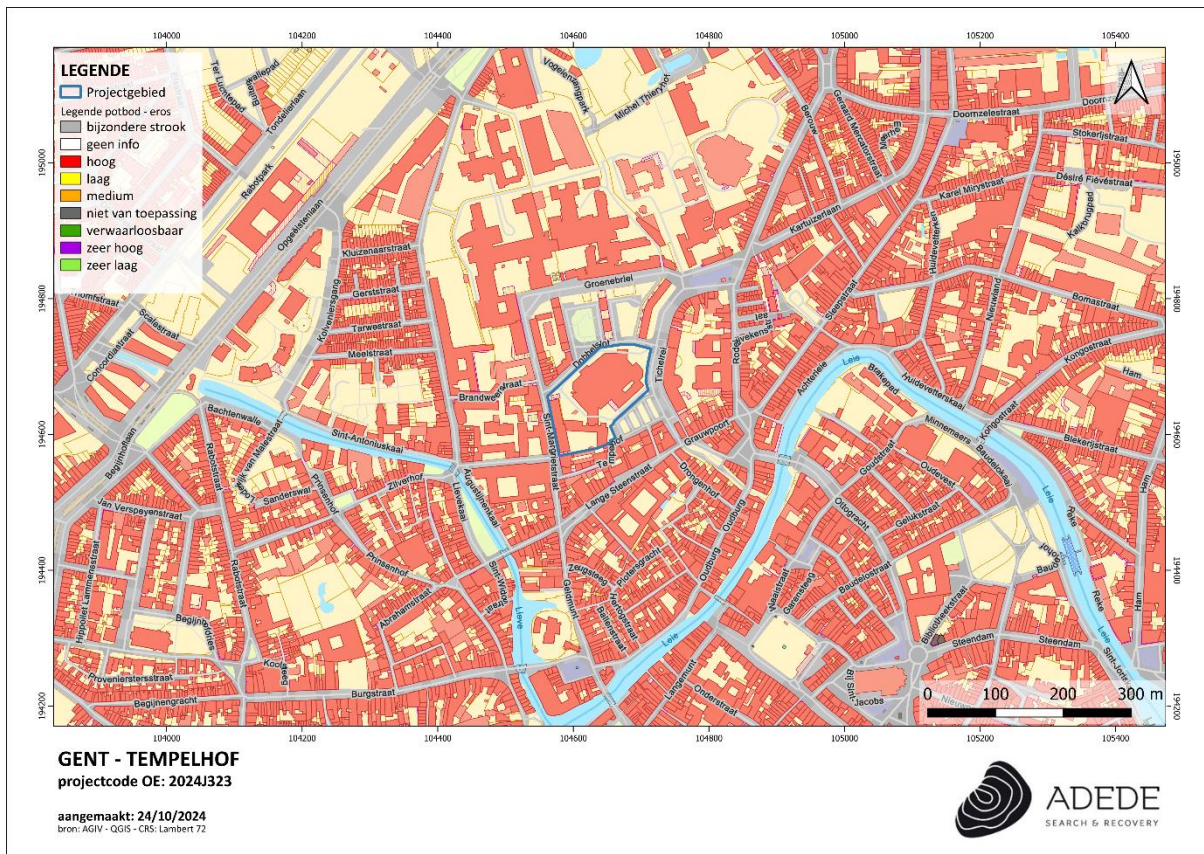
Soms wordt het bodemprofiel door het ingrijpen van de mens gewijzigd of vernietigd (kunstmatige gronden). Voor het gehele projectgebied is dit het geval en kan er niet gesproken worden van natuurlijke gronden. Er zijn dan ook enkele bebouwde gronden (OB) waar te nemen.

Figuur 7. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

De potentiële bodemerosie per perceel houdt rekening met onder meer het bodemtype, de hellingsgraad en de lengte van de helling van het perceel. Het houdt echter geen rekening met het huidige landgebruik. Op de potentiële bodemerosiekaart is te zien dat noch het plangebied noch de percelen grenzend aan het plangebied geïnventariseerd zijn.

Figuur 8. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

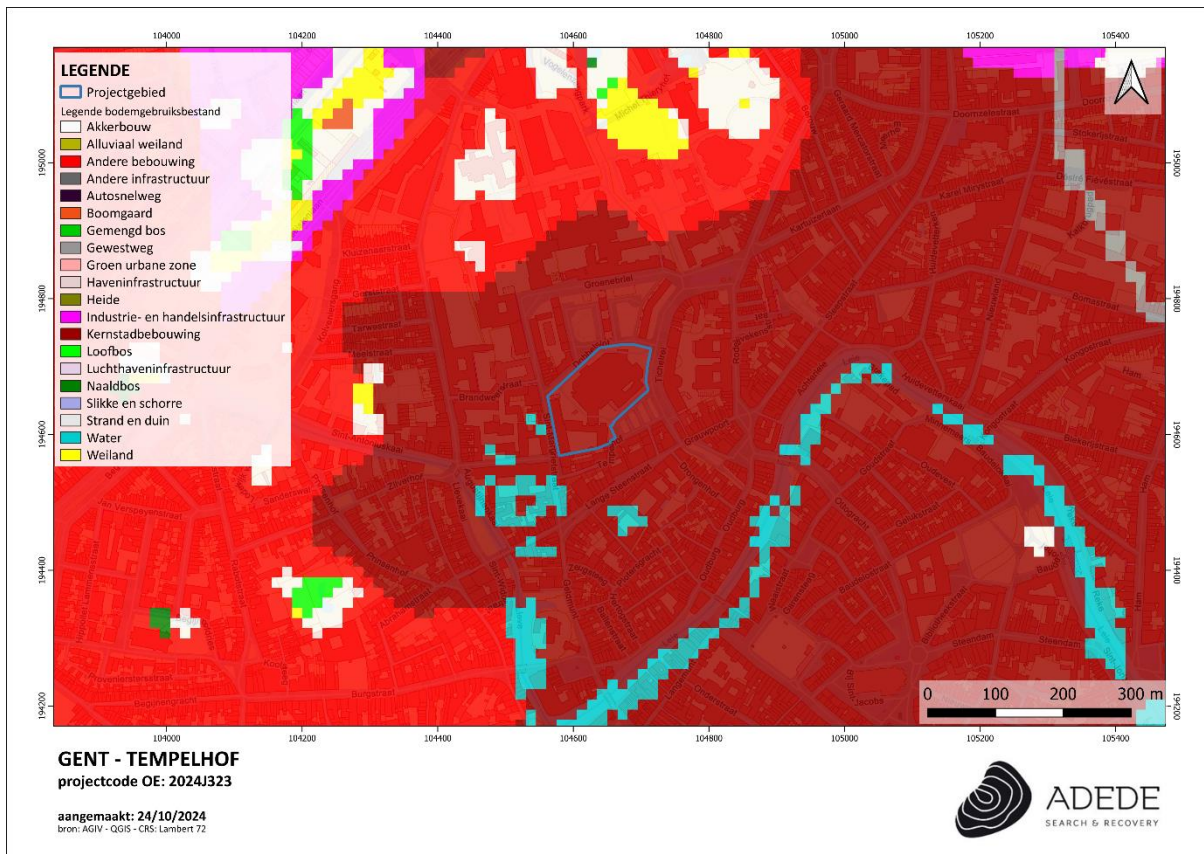
Op de erosiegevoeligheidskaart bevindt het projectgebied zich in zeer weinig erosiegevoelig gebied.

Figuur 9. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

3.2.3.4 Landgebruik

Om het landgebruik ter hoogte van het onderzoeksgebied na te gaan werd gebruik gemaakt van het bodemgebruiksbestand, opname 2001. Hierop valt te zien dat het onderzoeksgebied gekarteerd staat als kernstadbebouwing (Baksteenrood): gebieden die voornamelijk bezet zijn door structuren en het transportnetwerk. Gebouwen, wegen en artificiële verharde oppervlakten die meer dan 80% van de totale oppervlakte uitmaken (minstens 80% is verhard).

Figuur 10. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.2.3.5 Gewestplan

Op het gewestplan staat het projectgebied gekarteerd als:

- Woongebieden met een culturele, historische en / of esthetische waarde: De woongebieden zijn bestemd voor wonen, alsmede voor handel, dienstverlening, ambacht en kleinbedrijf voor zover deze taken van bedrijf om redenen van goede ruimtelijke ordening niet in een daartoe aangewezen gebied moeten worden afgezonderd, voor groene ruimten, voor sociaal-culturele inrichtingen, voor openbare nutsvoorzieningen, voor toeristische voorzieningen, voor agrarische bedrijven. Deze bedrijven, voorzieningen en inrichtingen mogen echter maar worden toegestaan voor zover ze verenigbaar zijn met de onmiddellijke omgeving. De gebieden en plaatsen van culturele, historische en/of esthetische waarde. In deze gebieden wordt de wijziging van de bestaande toestand onderworpen aan bijzondere voorwaarden, gegrond op de wenselijkheid van het behoud.
- Gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen: In deze gebieden is woongelegenheden bestaan voor zover die noodzakelijk is voor de goede werking van de inrichtingen.

Figuur 11. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering

3.3.1.1 Gent

Gent, gelegen in de vruchtbare Noordwest-Europese laagvlakte, heeft altijd een strategische aantrekkingskracht gehad dankzij zijn ligging aan de samenvloeiing van de Leie en de Schelde. Deze rivieren domineerden de waterhuishouding van het gebied, terwijl de Blandijnberg, een getuigenheuvel, als enige hoogte boven het landschap uitstak. Bewoning op de Blandijnberg dateert al van de steentijd, maar oudere sporen wijzen op de aanwezigheid van Neanderthalers in de regio.⁵

De naam van de Blandijnberg zou afkomstig zijn van een Romeinse villa die er mogelijk stond, bewoond door een zekere Blandinus.⁶ De historische kern van Gent ontstond echter rond de zevende eeuw, toen de heilige Amandus de Sint-Baafsabdij stichtte op de plek waar de Leie en Schelde samenkomen. Deze abdij werd in oude bronnen aangeduid als 'Ganda', een Keltisch woord voor samenvloeiing. Rond de abdij groeide al snel een kleine nederzetting, en op de nabijgelegen Blandijnberg werd een tweede abdij gesticht, de Sint-Pietersabdij.⁷

In de negende eeuw werd de stad herhaaldelijk aangevallen door Noormannen, die er zelfs hun winterkamp opsloegen. De Sint-Baafsabdij werd verlaten, en graaf Boudewijn de Kale liet een castrum bouwen om de stad te beschermen. Zo ontwikkelden zich drie belangrijke kernen: de Sint-Baafsabdij, de Sint-Pietersabdij en het castrum, die een cruciale rol speelden in de verdere groei van Gent. Deze kernen legden de basis voor Gent als een van de grootste steden in de Lage Landen tot in de 16de eeuw.⁸

De economische bloei van Gent werd vooral gestuwd door de handel en de lakenindustrie. Schapenteelt gedijde goed in de drassige gebieden rondom de stad, en de stad werd een belangrijke speler in de lakenhandel. De groeiende vraag naar wol leidde tot invoer uit Engeland, wat spanningen veroorzaakte met het bestuur van het graafschap Vlaanderen, dat nauwe banden met Frankrijk had.⁹

⁵ Boone, M., Deneckere, M., 2012, *Gent. Stad van alle tijden*, STAM, Gent

⁶ Verhulst, A., 1958, *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw) : bijdrage tot de kennis van de structuur en de uitbating van het grootgrondbezit in Vlaanderen tijdens de middeleeuwen*, Paleis der Academiën, Brussel

⁷ Laleman, M.-C., 1996, *Woord, beeld en materie. Het Sint-Baafsdorp in Gent*, Liber Amicorum Johan Decavele, Gent

⁸ Verhulst, A., 1993, *Ontstaan en vroegste geschiedenis van Gent: stand van het onderzoek*, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent

⁹ Decavele, J., 1989, *Gent. Apologie van een Rebelse Stad*, Mercatorfonds, Antwerpen

Rond 1100 kreeg Gent officieel de status van oppidum, een omwalde stad met juridische autonomie, en de stad kreeg een eigen schepbank. Dit leidde tot een grotere politieke macht voor de rijke burgerij, maar ook tot onvrede bij ambachtslieden, die uiteindelijk in de 14de eeuw een plek in het stadsbestuur wisten te veroveren.¹⁰

In de 16de en 17de eeuw breidde Gent zich verder uit, met nieuwe versterkingen om de stad te beschermen tegen aanvallen, vooral die van Lodewijk XIV. Het fort Monterrey werd gebouwd om de zuidkant van de stad te verdedigen, en ook andere delen van de stad werden versterkt met bastions.

De Franse Revolutie en de daaropvolgende Napoleontische periode brachten grote veranderingen met zich mee. De stadsmuren en poorten werden afgebroken, en kerkelijke bezittingen werden geconfisqueerd, waardoor de Sint-Baafs- en Sint-Pietersabdijen onder stadsgezag kwamen. In de 19e eeuw breidde Gent zich opnieuw sterk uit dankzij de industrialisatie, met nieuwe fabrieken en arbeiderswijken die ontstonden aan de rand van de stad, vooral in het noorden en westen.

De komst van de industriële revolutie en de mechanisatie van de nijverheid leidden tot een enorme bevolkingsgroei. Hierdoor werd Gent een belangrijk industrieel centrum, wat een sterke verstedelijking met zich meebracht. Nieuwe wijken, zoals die rond het Rabot en de haven, ontwikkelden zich snel om te voldoen aan de vraag naar arbeidershuisvesting.

Gent bleef zich verder uitbreiden in de 20ste eeuw, met nieuwe woonwijken aan de stadsrand en verdere ontwikkeling van de industriële sector. De rijke geschiedenis van de stad is nog steeds zichtbaar in de oude kernen, versterkingen en industriële gebouwen die Gent zijn unieke karakter geven.¹¹

3.3.1.2 *Tempelhof en de Tempeliersorde*

De Tempeliers, de oudste ridderorde die bekend is, werd opgericht in 1119 in Jeruzalem door Hugues de Payns en Godefroid de Saint-Omer. Hun oorspronkelijke missie was het beschermen van pelgrims die naar het Heilig Land reisden, een taak die urgent werd na de oprichting van het koninkrijk Jeruzalem na de Eerste Kruistocht (1096-1099). De pelgrims werden namelijk bedreigd door de Seldsjokse Turken, die nog steeds een aanzienlijke macht uitoefenden in de regio.¹²

¹⁰ Van Werveke, H., 1947, *Gent. Schets van een Sociale Geschiedenis, Rombaut-Fecheijr, Gent*

¹¹ *Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Gent - 19de- en 20ste-eeuwse stadsuitbreiding [online]*, <https://id.erfgoed.net/themas/14752> (geraadpleegd op 23 september 2024).

¹² <https://geertvandamme.blogspot.com/2018/04/een-geschiedenis-van-gent-deel-6-gent.html>

De Tempeliers werden al snel een invloedrijke en rijke orde met een unieke structuur die rechtstreeks onder het gezag van de paus viel. Hun leider, de grootmeester, bekleedde een vorstelijke rang. Aanvankelijk vestigden zij zich in een deel van het kasteel van koning Boudewijn II van Jeruzalem, op een plek die geassocieerd werd met de oude tempel van Salomo. Dit gaf hen de naam "Tempeliers" of "Tempelridders."

In 1128 ontvingen de Tempeliers op het concilie van Troyes onder impuls van Bernard van Clairvaux een formele regel, vergelijkbaar met die van de cisterciënzers. Deze erkenning leidde tot een grootschalige propagandatocht door Europa, waarbij de Orde leden rekruteerde en schenkingen ontving, wat leidde tot de oprichting van Tempelhuizen in het Westen. Terwijl het oosten het strijdtoneel van de Tempelorde vormde, dienden deze Tempelhuizen in het westen als financiële centra en rekruteringsplaatsen. Het was in deze context dat de Tempeliers zich in Vlaanderen vestigden.

Ook voor Gent was er in de geschiedenis van de Tempelorde in Vlaanderen een rol weggelegd. Rond 1171 schonk graaf Diederik van de Elzas, die zelf betrokken was bij de kruistochten, aanzienlijke stukken land en inkomsten aan de Gentse commanderij van de Tempeliers. Dit zorgde voor een sterke vestiging in de stad. De locatie van hun commanderij bevond zich op het grondgebied dat bekend stond als het "Dobbelsteen" en wordt tegenwoordig herinnerd in de plaatsnaam "Tempelhof." Deze commanderij functioneerde als een belangrijk steunpunt voor de Orde in Vlaanderen, hoewel er weinig gedetailleerde historische gegevens over hun activiteiten bewaard zijn gebleven.

Diederik van de Elzas, graaf van Vlaanderen, had nauwe banden met het Heilig Land. Hij bezocht het meerdere keren, onder andere in 1138 in verband met zijn huwelijk met Sibylla, de dochter van de koning van Jeruzalem, en opnieuw in 1157 en 1163. Zijn schenking aan de Tempeliers in Gent weerspiegelde zowel zijn persoonlijke betrokkenheid bij de kruistochten als zijn steun voor de ridderorden die in die periode opkwamen.

De aanwezigheid van de Tempeliers in Vlaanderen was niet alleen beperkt tot Gent; de Orde bezat in totaal vijf commanderijen in de regio. Deze commanderijen fungeerden als centra voor de financiële ondersteuning van de activiteiten in het Heilige Land en dienden als rustplaatsen voor terugkerende ridders. De rijkdom en macht van de Tempeliers groeiden gestaag, vooral door hun uitgebreide landgoederen en de aanzienlijke inkomsten die zij uit hun bezittingen verkregen.

De toenemende macht en rijkdom van de Orde wekten echter afgunst en vijandschap op, wat uiteindelijk zou leiden tot hun ondergang. In 1307 gaf Filips de Schone, de koning van Frankrijk, het bevel om de Tempeliers in heel zijn rijk – waaronder Vlaanderen – te arresteren en hun bezittingen te confisqueren. De goederen van de Orde werden later toegewezen aan de Hospitaalridders.¹³

De afschaffing van de Tempelorde in 1311 betekende ook het einde van de commanderij in Gent. De plaatsnaam "Tempelhof" blijft echter een herinnering aan hun aanwezigheid. Tot op het einde van de 18de eeuw zijn er cartografische bronnen die getuigen van de aanwezigheid van een kapel aan het Tempelhof. Vandaag de dag zijn er geen zichtbare overblijfselen van hun oorspronkelijke vestiging.¹⁴

In 1450 werd in een deel van het Tempelhof een school opgericht. Op 22 september 1566 was de vernieling van het Tempelhof het sein voor het begin van de beeldenstorm. Na 1815 werden de meeste gebouwen, die nog aan de Tempeliers hadden toebehoord, gesloopt. Ook hun begraafplaats verdween. Op de plaats van het voormalige Tempelhof kwamen aanvankelijk woonhuizen. Vandaag zijn hier het rusthuis en de serviceflats 'Het Tempelhof' te vinden.¹⁵

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

3.3.2.1 *Plan van Gent door Jacob van Deventer (1559)*

Het plan van Gent door Jacob Roelof van Deventer is de oudste 'echte' kaart van Gent die is opgesteld volgens een wetenschappelijke cartografische methode. Het maakt deel uit van een Stedenboek met circa 220 plannen van Nederlandse steden die de Mechelaar maakte tussen 1559 en 1564. Als "koninklijk geograaf" kreeg Van Deventer van de Spaanse vorst Filips II de geheime opdracht om nauwkeurige stadsplannen te tekenen van belangrijke Nederlandse steden. Deze plannen dienden in de eerste plaats militaire doelen. Op cartografisch vlak is deze kaart van zeer hoge kwaliteit. Er zijn weinig versieringen of vervormingen. De kaart is duidelijk een werkinstrument waarbij nauwkeurigheid centraal staat. Als instrument in de militaire strategie legt de kaart veel nadruk op centrale elementen in de verdediging van de stad zoals muren, poorten, toegangswegen en belangrijke gebouwen zoals het Spaans Kasteel. Van Deventer gebruikt een duidelijke kleurencode om de informatieve waarde te vergroten. Hij duidt bijvoorbeeld overstromingsgebieden aan in

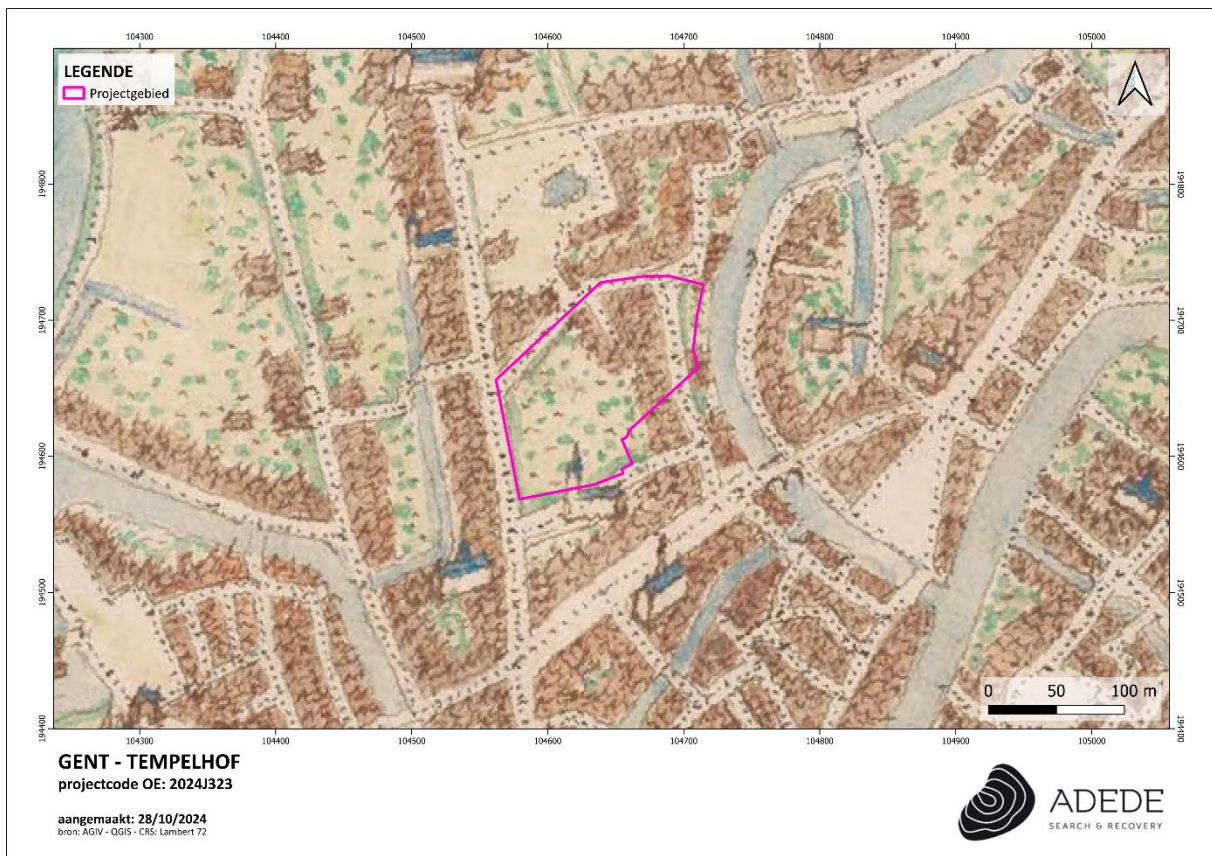
¹³ Nuyttens, M., 1974, *De Tempeliers in Vlaanderen, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent*

¹⁴ *Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Tempelhof [online]*, <https://id.erfgoed.net/themas/2832> (geraadpleegd op 28 oktober 2024).

¹⁵ *Gent Gemapt, STAM - Zichten op Gent. "Rusthuis / Serviceflats 'Het Tempelhof'". Gent Gemapt. Laatst gewijzigd op 27/08/2024.* <https://kaart.gentgemapt.be/plaats/3292>.

groene tint. Hieruit blijkt het belang van water in de verdediging. De kaart is dus veel meer dan een stratenplan en is een rijke bron van informatie.¹⁶

De oudste nuttige cartografische bron van de projectzone toont het gebied aan de rand van een uitdijende stad het grootste deel van het gebied is onbebouwd halverwege de 16de eeuw, met aan de oostzijde woningen langs wat vandaag de Tichelrei is. Deze kaart werd ongeveer 250 jaar na het afschaffen van de Tempeliersorde opgemaakt en slechts enkele jaren voor de beeldenstorm. Aan het Tempelhof is een religieus gebouw (kerk/kapel) op te merken.

Figuur 12. Situering van het projectgebied op het plan van Gent door Jacob van Deventer.

3.3.2.1 Kaart van Gent uit *Flandria Illustrata* (1641)

Een opvallend stadsplan van Gent uit de 17de eeuw, toen deel van de Spaanse Nederlanden, werd oorspronkelijk gepubliceerd door Antonius Sanderus in zijn "*Flandria Illustrata*" (1641–44). Sanderus, een Vlaamse geestelijke, historicus en cartograaf die priester werd gewijd in Gent, bracht hiermee een gedetailleerd beeld van de stad. In 1649 nam Joan Blaeu dezelfde kaart op in zijn "*Stedeboek*" en gebruikte de platen van Sanderus. Na een brand in Blaeu's drukkerij in Amsterdam in 1672

¹⁶ https://gentgemapt.be/Gent_VanDeventer_1545_1575

werden enkele overgebleven platen geveild, waarbij Frederik de Wit een aantal verwierf en deze later gebruikte in zijn indrukwekkende "Atlas De Wit." De kaart van Sanderus is zeer gedetailleerd, met een cartouche onderaan die een sleutel bevat naar 81 bezienswaardigheden zoals kerken, abdijen, bruggen en belangrijke openbare gebouwen.¹⁷

Sanderus toont nog steeds het bestaan van een kapel op dezelfde locatie als in eerdere bronnen. De kerk wordt echter niet als belangrijk gezien omdat deze niet is opgenomen in de sleutel met bezienswaardigheden. De rest van het projectgebied bestaat niet langer uit braak terrein, maar uit verdere bebouwing en ommuurde tuinen.

Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Gent uit Flandria Illustrata.

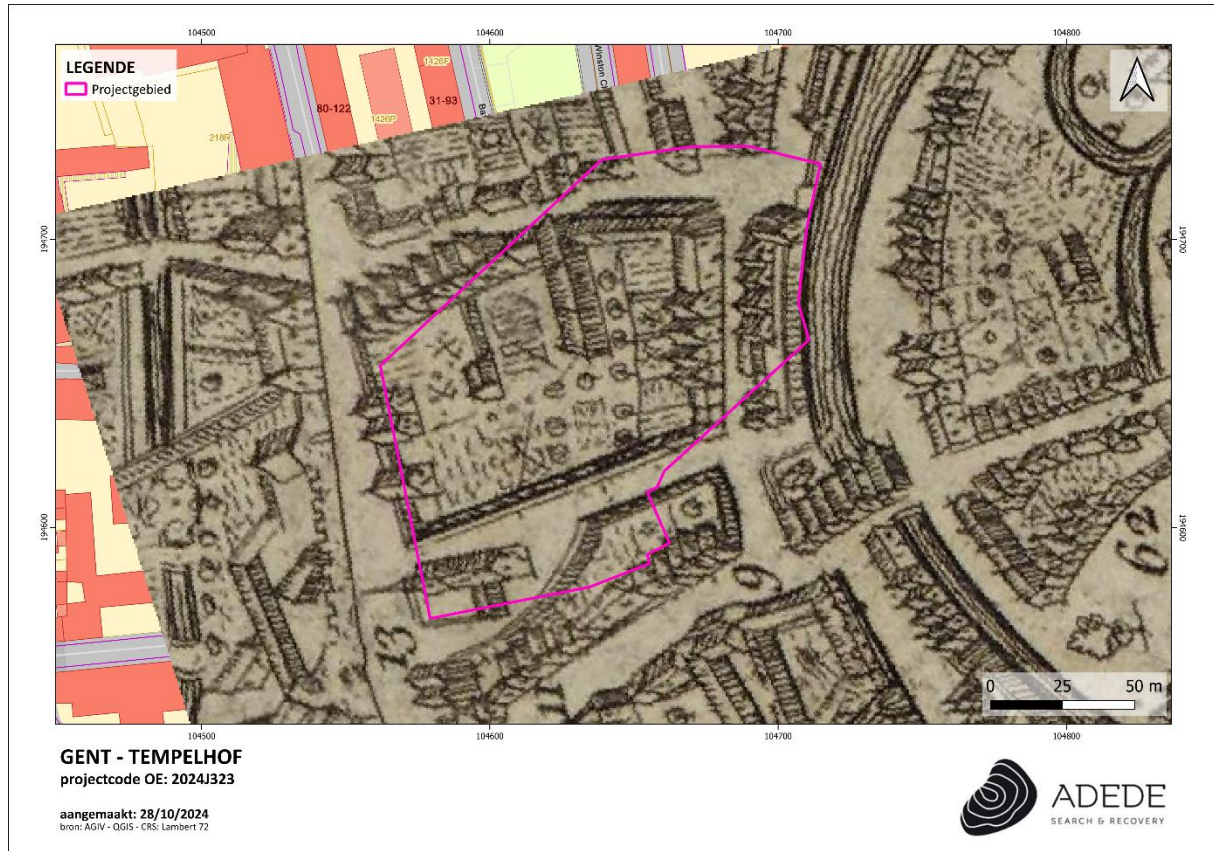
3.3.2.1 Kaart van Isaac Basire (1708)

De plattegrond van Gent is een gravure van Isaac Basire, een Engelse kaartenmaker uit de 18de eeuw. De kaart toont Gent in vogelvluchtperspectief, met gedetailleerde gebouwen en straten, en is duidelijk gebaseerd op de kaart van Sanderus uit Flandria Illustrata. Onder de kaart bevindt zich een titelbalk en linksboven is een sleutel met 81 bezienswaardigheden. Basire, geboren in 1704 en

¹⁷ <https://www.battlemaps.us/products/ghent-1698-gand-gandavum-vulgo-gent-de-wit-old-map>

overleden in 1768, was de eerste in een familie van gerespecteerde graveurs en stond bekend om zijn gedetailleerde kaarten. De kaart van Gent werd gemaakt naar aanleiding van het Beleg van Gent in 1708, wanneer tijdens de Spaanse Successieoorlog het Engelse leger onder leiding van de Hertog van Marlborough de stad veroverde.¹⁸

Basire toont geen significante wijzigingen aan het projectgebied tegenover Sanderus een halve eeuw eerder.

Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Isaac Basire.

3.3.2.2 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

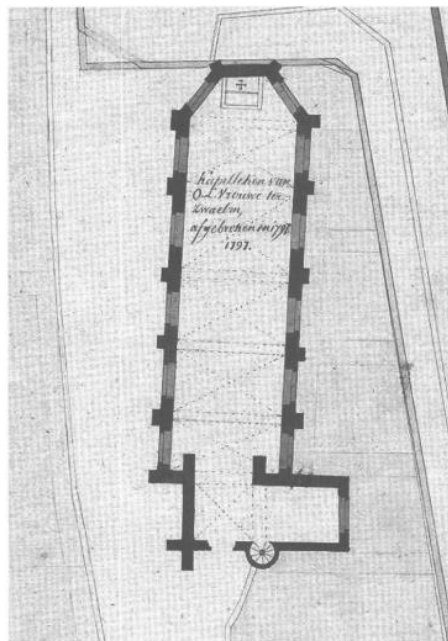
In opdracht van Keizerin Maria-Theresia en Keizer Jozef II werden de Oostenrijkse Nederlanden voor het eerst grootschalig en systematisch topografisch gekarteerd. De 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende tekst om zo de leemtes van de bestaande topografische kaarten op te vullen. Het in kaart brengen gebeurde onder leiding van generaal Joseph-Jean-François Graaf de Ferraris (1726-1814) met als resultaat een Kabinetskaart in drie exemplaren. Het exemplaar, bestemd voor de Oostenrijkse

¹⁸ <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-AO-18-81>

gouverneur Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich in het Rijksarchief in Den Haag en het Kriegsarchiv te Wenen. De Ferrarisatlas had tot doel een militaire kaart te zijn, waarbij de details niet de voornaamste zorg waren, maar eerder de algemene aanduiding van hagen, grachten, rivieren en gebouwstructuren.¹⁹

De Ferrariskaart toont een lichte wijziging in de aard van het projectgebied. De altijd al dichtbebouwde zone aan de hedendaagse Tichelrei wordt een apart stadsblok met de aanleg van een steeg die de zone scheidt van de huizen met tuinen aan de westzijde van het plangebied. Dit steegje is de zogenoemde Herodeszak die nog tot 1965 (deels) zal blijven bestaan.²⁰ Het kerkgebouw is eind 18de eeuw nog steeds aanwezig.

In de kerk lagen verschillende leden van de orde begraven, ridders en commandeurs, één ordezuster, één kluizenares en enkele burgers. Deze en mogelijke andere inhumaties rond de kerk zijn vermoedelijk reeds vernietigd tijdens de afbraak in 1794.²¹

Figuur 15. Plattegrond kerk, ca 1794 (SAG, AG, lade 5012).²²

¹⁹ http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf

²⁰ Gent Gemapt, STAM - Zichten op Gent. "Herodeszak". Gent Gemapt. Laatst gewijzigd op 27/08/2024. <https://kaart.gentgemapt.be/plaats/3806>.

²¹ CHARLES, L., Van ridders, rovers en rabauwen. Het Gentse Tempelhof, 1200-1794, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, Gent, 2009, nr. LXIII/2, p. 169-199

²² CHARLES, L., Van ridders, rovers en rabauwen. Het Gentse Tempelhof, 1200-1794, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, Gent, 2009, nr. LXIII/2, p. 169-199.

Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

3.3.2.3 Kaart van Louis de Vreese (1799)

Louis de Vreese gaf in 1799 een kaart uit getiteld *Plan routier de la ville et commune de Gand divisé en six sections*. Het toont relatief gedetailleerd het stratenplan van de stad Gent tijdens de Franse periode. Het plan bestaat ook uit een lijst van alle getoonde straten en toont de opdeling in bestuurlijke districten.²³

De kaart van de Vreese toont geen groot detail qua gebouwen, maar scheidt wel duidelijkheid over een gewijzigde situatie tegenover de Ferrariskaart. Zo is het projectgebied bijna een gesloten stadsblok geworden met een binnenplaats, vermoedelijk individuele tuinen. Er wordt geen kerk getoond, maar er staat wel expliciet “*Cour des Tempeliers*” geschreven op de vermoedelijke locatie van de kerk.

²³ <https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:001415295>

Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Louis de Vreese.

3.3.2.4 Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)

Philippe Vandermaelen was een autodidact cartograaf die vanwege zijn eerdere verwezenlijkingen op vlak van cartografie vanaf 1831 nauw samenwerkte met de overheid. Aanvankelijk was zijn opdracht het karteren van de grenzen op basis waarvan de onderhandelingen gevoerd werden tussen België en Holland. Hij maakte van zijn bevoorrechte positie bij de overheid gebruik om de hand te leggen op de handgeschreven plannen van de gemeentelijke kadasters en verwierf ook de bestaande driehoeksmetingen. Hij stuurde zijn topografen uit naar de negen provincies om er de nodige opmetingen te doen en publiceerde twee topografische kaarten van België: de kaart op schaal 1:80.000 in 25 folio's – een meesterwerk van de lithografie – was volledig voltooid in 1853, terwijl de 250 folio's van de kaart op schaal 1:20.000 verschenen tussen 1846 en 1854.²⁴

²⁴ <https://www.vlaanderen.be/datavindplaats/catalogus/vandermaelen-kaart-carte-topographique-de-la-belgique-a-lechelle-de-1-a-20000-1846-1854>

Vandermaelen toont voor het projectgebied geen belangrijke gebouwen, deze zouden met zwart zijn aangeduid. Er kan dan ook vanuit gegaan worden dat alle gebouwen gelinkt aan de tempeliers werden afgebroken in de eerste helft van de 19de eeuw, hetgeen historische bronnen ook bevestigen. Deze plaatsen de afbraak rond 1815.²⁵

Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

3.3.2.5 Kaart van Saurel (1878)

J.B. Saurel was controleur van het kadaster en liet een kaart van Gent opstellen door lithograaf G. Jacqumain. De kaart werd hoogwaardig, in kleur en met best wat detail opgesteld.²⁶

De kaart van Saurel een cluster aan gebouwen binnen het projectgebied.

²⁵ Cf. 3.3.1.2

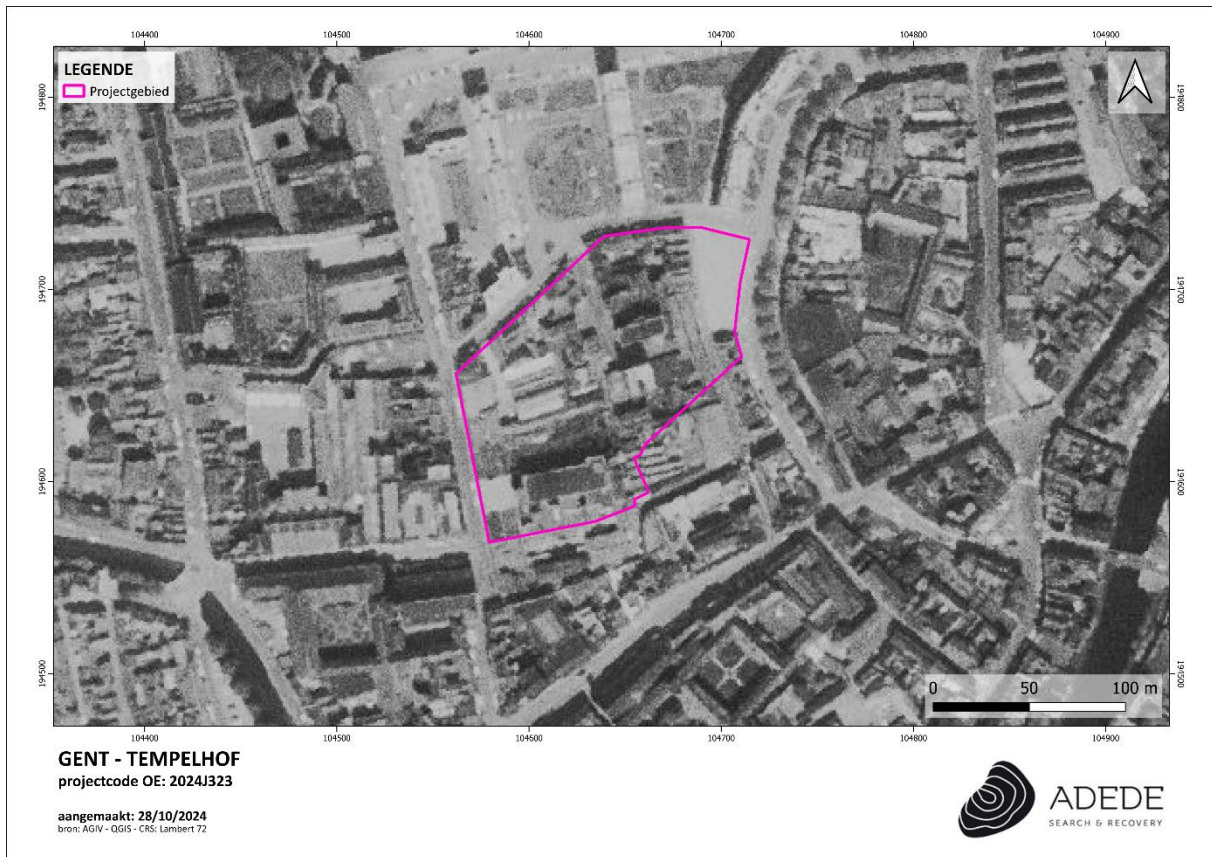
²⁶ <https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:001398536>

Figuur 19. Situering van het projectgebied op de kaart van Saurel.

3.3.1 Luchtfoto 1971

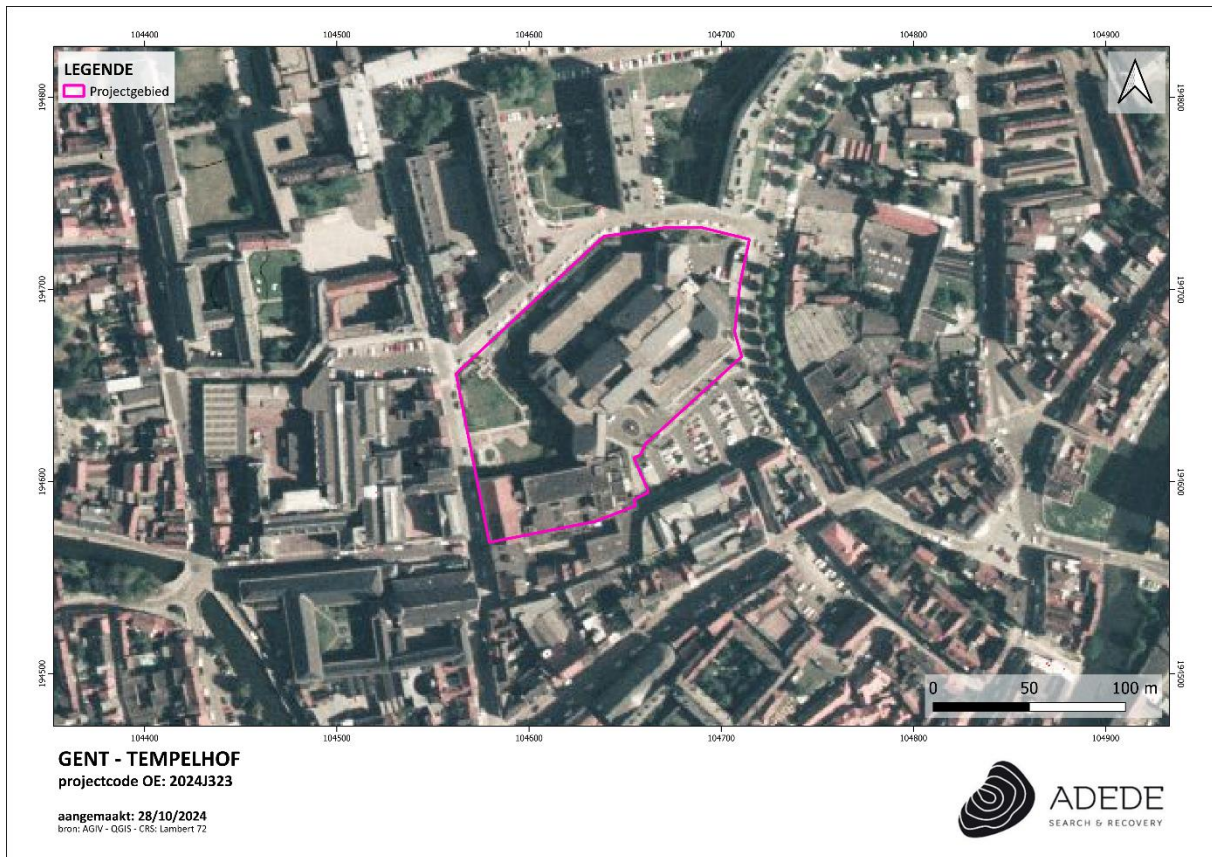
De luchtfoto uit 1971 toont het projectgebied nog net in zijn 'oude' vorm, met woningen en bedrijven op veel kleinere percelen.

Figuur 20. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971.

3.3.2 Luchtfoto 1979-1990

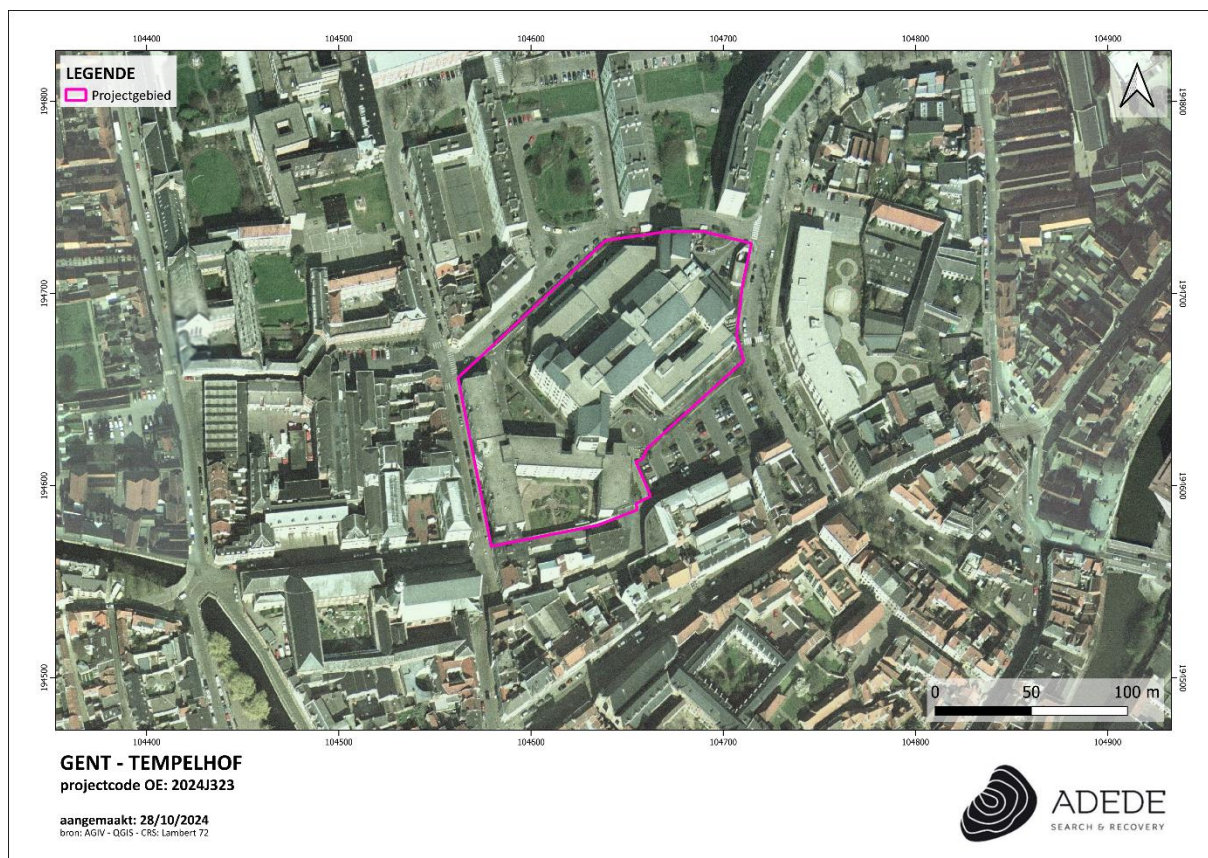
In de jaren '80 ziet het projectgebied er helemaal anders uit dan op de vorige luchtfoto. In 1985 verrees op de site de Volkskliniek.

Figuur 21. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990.

3.3.1 Luchtfoto 2000-2003

Op de luchtfoto van 2000-2003 is de huidige situatie al sterk herkenbaar. De site van de volkshospitaal werd uitgebreid naar zijn huidige vorm, inclusief landschapsarchitectuur.

Figuur 22. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2000-2003.

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

3.4.1 Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving

27527²⁷: Het nieuwbouwproject aan de Sint-Antoniusskaai/Molenaarsstraat in Gent ligt binnen een archeologische zone van de historische stadskern. Het gebied, dat een oppervlakte van 2471 m² beslaat, bevindt zich op een zandige opduiking in de Vlaamse Vallei en heeft een complexe stratigrafie door eeuwenlange menselijke activiteit. Hoewel de locatie vroeger waarschijnlijk ongeschikt was voor permanente bewoning, is het projectgebied in de middeleeuwen in het stadsweefsel opgenomen. Er zijn aanwijzingen voor ambachtelijke activiteiten, waaronder een tegeloven en leerbewerking, dankzij de strategische ligging langs het water. Archeologisch onderzoek suggereert een hoog potentieel voor bodemsporen en restanten uit de middeleeuwen en latere periodes.

16773²⁸: Het archeologisch onderzoek naar het plangebied aan de Molenaarsstraat 30 in Gent toont aan dat er een lage verwachting is voor het vinden van waardevolle archeologische sporen, met uitzondering van mogelijk 19de- en 20ste-eeuwse resten. De locatie ligt in een natte, ongunstige omgeving, met veel ophogingen en verstoringen in de bodem door eerdere bouwactiviteiten, waaronder de textielfabriek La Florida. Er zijn geen aanwijzingen voor middeleeuwse of oudere bewoning, gezien het gebied grotendeels onbebouwd bleef tot de late 18e eeuw. Gezien het verstoorde bodemarchief en het beperkte oppervlak van de geplande werkzaamheden, is verder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk.

1142²⁹: Het archeologisch onderzoek in Gent toont aan dat het gebied rond de Sint-Margrietstraat, deel van de 16de-eeuwse stadsuitbreiding, aanwijzingen bevat van laat- en postmiddeleeuwse bebouwing, met sporen van historische wegenindelingen. Het terrein, waarop vroeger de Algemene Kliniek Heilige Familie stond, is sterk verstoord door latere bouwactiviteiten, vooral door de uitbreiding van de campus AZ Sint-Lucas & Volkskliniek sinds de jaren '70. Hoewel veel archeologische lagen waarschijnlijk beschadigd zijn door onderkelderingen en grondverstoringen, blijven er mogelijk nog sporen bewaard onder delen zonder kelder, zoals het binnenplein en blok T'. Daarom wordt werfbegeleiding geadviseerd om potentiële vondsten te beschermen tijdens toekomstige werkzaamheden.

611³⁰: Dit is het eindverslag van ID 1142. Het archeologisch onderzoek in Gent bij de Groenebriel en Sint-Margrietstraat toonde aan dat het gebied archeologisch potentieel heeft, met sporen van laat- en post-middeleeuwse bewoning (13de-17de eeuw). De opgravingen onthulden een zwaar verstoord

²⁷ Willaert, R., De Baene, M., 2023, *Sint-Antoniusskaai Gent, Oost-Vlaanderen: Archeologienota*, Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge

²⁸ Van Laere, E., 2020, *Archeologienota Gent, Molenaarsstraat 30. Deel 1: Verslag van Resultaten*, BAAC Vlaanderen, Bassevelde

²⁹ Coenaerts, J., 2016, *Archeologische evaluatie van het bodemarchief te Gent, Groene Briel 1, ABO, Aartselaar*

³⁰ Praet, M., Pype, P., Coenaerts, J., 2019, *Archeologische evaluatie van het bodemarchief te Gent, Groene Briel 1, ABO, Aartselaar*

bodemarchief met slecht bewaarde sporen, waaronder 10 sporen, 9 muren en aardewerk, vaak gemengd met recentere materialen. Het gebied ligt op de rand van een natuurlijke depressie die naar het westen helt richting het Augustijnenvaardeken, een oude waterweg die in de late middeleeuwen werd aangelegd voor drainage. De vondsten bevestigen de historische stadsuitbreiding van Gent in de 16de eeuw.

3846³¹: Het archeologisch bureauonderzoek voor de geplande bouw van een nieuw appartementsgebouw aan het Winston Churchillplein in Gent wijst erop dat het projectgebied archeologisch bedreigd is door de geplande werken, vooral bij de aanleg van nieuwe riolering en putten. Het terrein ligt in stedelijk gebied en heeft een lange bebouwingsgeschiedenis die mogelijk teruggaat tot de 13de eeuw. Nabij het projectgebied zijn archeologische vondsten gedaan, zoals Laat-Middeleeuwse woningresten, mottes en Vroeg-Middeleeuwse artefacten, wat de archeologische waarde van de locatie onderstreept.

778³²: De historische en archeologische waarde van het onderzoeksgebied ligt voornamelijk in de vroegere aanwezigheid van het Meerhemkanaal en specifiek het deel hiervan dat de Tichelrei vormde. Het gebied werd gekenmerkt door continue bebouwing, de welke echter vaak van karakter wisselde. In de nabije omgeving bevond zich een klooster en een motte met walgracht, die beiden in voorgaande onderzoeken voldoende gedocumenteerd werden. Hierbij kon de aanwezigheid van gerelateerde structuren binnen het huidige projectgebied niet worden aangetoond. Wegens grote verstoringen, veroorzaakt door voorgaande sloop- en constructiewerken, binnen de locatie van het projectgebied is de kans op aanwezig erfgoed in de bodem uitermate klein. Hierdoor wordt dan ook geen verder onderzoek geadviseerd.

20405³³: Het projectgebied, gelegen op de historische site van het Kartuizerklooster te Gent, heeft een hoog archeologisch potentieel vanwege de verschillende bouwfases en gebruikperiodes, waaronder een Franciscanerklooster vanaf de 15de eeuw en een Kartuizerklooster van de 16de tot de 18de eeuw, gevolgd door een militaire bezetting en een industriële fase in de 19de eeuw. Dit gebied omvat mogelijk ook oudere archeologische sporen, zoals neolithische vondsten en structuren gerelateerd aan een eerdere site met walgracht. De huidige bouwplannen, die ingrepen op de bodem vereisen, maken verder archeologisch onderzoek noodzakelijk om de spreiding en bewaringstoestand van eventuele ondergrondse resten te evalueren en de kennis over de diverse historische fases van de site te vergroten.

23772³⁴: Het projectgebied, gelegen aan de noordzijde van het historische stadscentrum van Gent, omvat een bestaande winkel met een verharde parking die zal worden afgebroken, met uitzondering

³¹ Thys, C., De Tollenaere, J., Willaert, A., 2017, *Winston Churchillplein (Gent, Oost-Vlaanderen)*, Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge

³² Claeys, S., De Smaele, B., Pieters, H., 2016, *Archeologienota Tichelrei 213 te Gent (Oost-Vlaanderen)*, ADEDE, Gent

³³ Herremans, D., Laloo, P., *Archeologienota Gent - Fratersplein 9*, GATE Archaeology, Gent

³⁴ Sevroe, A., 2022, *Archeologienota: Gent, Fratersplein 11*, Annika Devroe Archeologie & Bouwhistorie BV, Heusden-Zolder

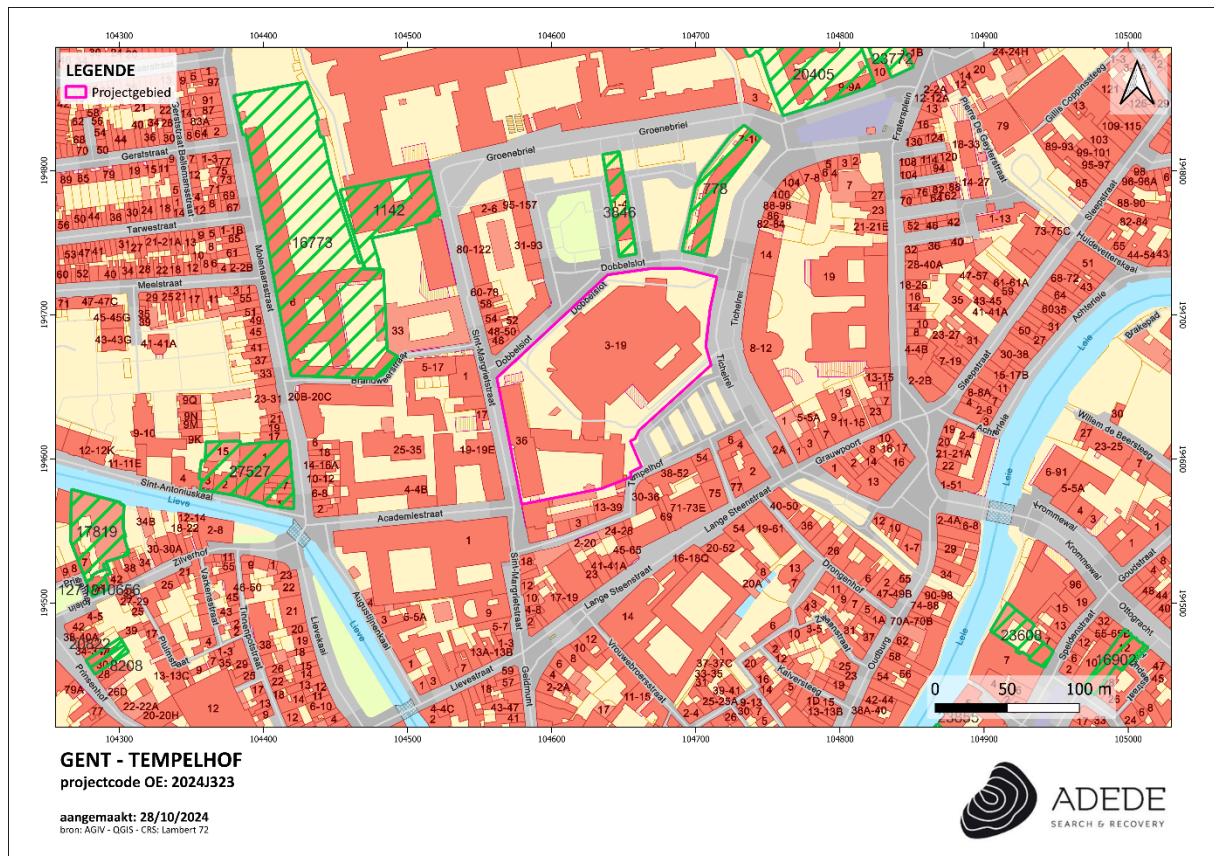
van de buitenmuren, om plaats te maken voor een nieuw winkelpand. Een bureauonderzoek naar de archeologische potentie van het gebied heeft aangetoond dat er significante archeologische resten aanwezig kunnen zijn, vooral uit de late middeleeuwen en de nieuwe tijd, en er is een hoge potentie voor restanten gerelateerd aan de nabijgelegen kloostercomplexen en industrieel gebruik. Historisch gezien lag het gebied in een nat, alluviaal gebied en kende het diverse bewonings- en gebruiksfasen, die tot verstoringen hebben geleid. Ondanks de onzekerheid over de aanwezigheid en staat van de archeologische resten, kunnen de geplande bodemingrepen van 50-100 cm diep mogelijk impact hebben op deze sporen. Aanvullend onderzoek wordt aangeraden om de archeologische waarde van het gebied verder te verkennen en te documenteren.

23608³⁵: In het kader van de aanvraag voor een omgevingsvergunning voor de sloop en bouw van twaalf wooneenheden in de Speldenstraat te Gent, werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek wijst op een algemene verwachting van archeologische vondsten, met name uit de steentijd, Romeinse en middeleeuwse periodes, gezien de ligging nabij de Leie en de historische bebouwing op het terrein. Er is echter onzekerheid over de behoudtoestand van deze resten door eerdere menselijke ingrepen en de geplande sloop- en bouwactiviteiten, die een aanzienlijke bedreiging voor het archeologisch bodemarchief vormen. Daarom wordt aanbevolen om vóór de uitvoering van de werkzaamheden vervolgonderzoek te verrichten om de mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden te verifiëren.

16902³⁶: De archeologienota betreft een vergunningsaanvraag voor verbouwingswerken aan de bandencentrale aan de Ottogracht in Gent, gelegen binnen een archeologische zone. Het plangebied van 665 m², dat volledig bebouwd is, bevat een gebouw uit de late 20ste eeuw dat eerder een rijhuizenblok uit de 19de eeuw verving. De geplande werkzaamheden omvatten onder andere het uitgraven van betonvloeren en het aanbrengen van nieuwe funderingen en riolerings-elementen, met als doel om het gebouw om te vormen tot een oogartsenpraktijk met woningen. Historisch onderzoek toont aan dat het gebied al diverse verstoringen heeft ondergaan, waardoor het noordelijke deel van het terrein als archeologisch onbelangrijk wordt beschouwd. In het zuidelijke deel kunnen nog archeologische resten aanwezig zijn, maar gezien de beperkte diepte en oppervlakte van de bodemingrepen en de eerdere verstoringen, is verder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk. Daarom zijn geen aanvullende archeologische maatregelen vereist, en volstaat een summiere archeologienota.

³⁵ Van Lancker, S., 2022, *Archeologienota Speldenstraat 1-5 te Gent (Oost-Vlaanderen)*, ADEDE, Gent

³⁶ Acke, B., Bracke, M., Wyns, G., 2020, *Archeologienota Gent Ottogracht 51-53*, Acke & Bracke bv, Moerbeke

Figuur 23. Situering van enkele archeologienota's in de omgeving van het projectgebied.

3.4.2 CAI Indicatoren

CAI-melding	Locatie	Datering	Beschrijving
151312 ³⁷ Archeologische opgravingen ³⁸	Binnen projectgebied	Neolithicum Late middeleeuwen	Gepolijste bijl. Op dit terrein lag het goed dat de tempelridders omstreeks 1200 ontvingen van kastelein Zeger II. Het onderzoek bracht een groot deel van de tempelmotte met gracht aan het licht. De diameter van de motte bedraagt ca. 45m. Ongeveer in het centrum bevonden zich 4 zware palen die waarschijnlijk deel uitmaakten van een min of meer rechthoekig houten gebouw. Rondom de motte loopt een gracht van ca. 7,5m

³⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Tempelhof / Dobbelslot (WSH069) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151312> (geraadpleegd op 28 oktober 2024).

³⁸ Bespreking belangrijkste bevindingen, zie: 3.4.3.

breedte. Ten noorden en ten oosten van de gracht werden fragmenten aangetroffen van een bakstenen muur versterkt met steunberen. In het noordoosten bevindt zich tussen de muur en de gracht een fragment van een houten bevloering bestaande uit planken, die rusten op piketten. Een houten beschoeiing versterkt de oever van de gracht in het zuidoosten.

Duidelijke sporen van stenen constructies ontbreken.

Verschillende sporen dateren zeker van vóór 1312, het jaar van de ontbinding van de Tempelorde. De beschoeiing en de omheiningsmuur zijn waarschijnlijk eerder in aan het eind van de 14de-begin 15de eeuw te dateren. onder puinlaag laag met 13de/14de-eeuws materiaal die vrij veel archeologisch materiaal bevatte: aardewerk, leerresten (schoenen), dierenbeenderen.

Mestput I (onzeker of deze op deze locatie te situeren is): 435 ceramiëscherven, 21 lederfragmenten, 5 metalen voorwerpen, glasscherven, wetsteen, beenderresten. Deze mestput is te dateren in de 14de/15de eeuw.

Mestput II bevat bijna uitsluitend ceramiek (890 fragmenten, hoofdzakelijk grijs aardewerk)

Houten mestvaalt waarin veel glasscherven werden gevonden, maar ook aardewerk. Deze put kan gedateerd worden in de tweede helft van de 13de/begin 14de eeuw.

Verschillende sporen dateren zeker van vóór 1312, het jaar van de ontbinding van de Tempelorde. De beschoeiing en de omheiningsmuur zijn waarschijnlijk eerder in aan

		Nieuwe tijden	<p>het eind van de 14de-begin 15de eeuw te dateren.</p> <p>14de-eeuwse stookplaats met vuurplaat.</p> <p>Het hoofd van een 14de-eeuwse ruitersstatuette.</p> <p>Honderden pijpfragmenten uit klei.</p> <p>mogelijk restant van een (onafgewerkte?) tegeloven.</p> <p>Resten van een pottenbakkerij.</p> <p>Resten van een waterput en een beerput met archaeologica, puin- en afvalaag.</p>
990317 ³⁹ Kaartstudie	Binnen projectgebied	Volle middeleeuwen	De straatnaam zou ontleend zijn aan de tempeliers die alhier tot hun afschaffing in 1311 hun verblijf met kapel hadden.
157395 ⁴⁰ Erfgoed- onderzoek	50m Z	Middeleeuwen Nieuwe tijden	<p>kalkoven, stookplaats, houten waterput en diverse aalputten.</p> <p>Talrijke misbaksels: kruiken gebakken in een oven waarbij oude plavuizen werden gebruikt om de stukken op elkaar te stapelen.</p>
333571 ⁴¹ Evaluerend terrein- onderzoek	150m ZW	Middeleeuwen Nieuwe tijden	<p>2 meter onder straatniveau: dikke afvalaag van lederbewerking; Schoenmaker/leerbewerker.</p> <p>Resten in baksteen van funderingen en opstaande muren.</p>
333570 ⁴² Evaluerend terrein- onderzoek	150m ZW	Middeleeuwen	<p>Resten in Doornikse breuksteen; metselwerk van 1,6 m breed op vlijlaag van witte kalkmortel;</p> <p>Kademuur.</p>
333572 ⁴³ Evaluerend terrein- onderzoek	150m ZW	Nieuwe tijden	Resten in balksteen; funderingen.

³⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Kerk Tempeliers [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990317> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁴⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Brouwerij/Dobbel Slot [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/157395> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁴¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Lievekaai (DCZSA572) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/333571> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁴² Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Lievekaai (DCZSA571) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/333570> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁴³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Augustijnkaai (DCZSA573) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/333572> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

990316 ⁴⁴ Kaartstudie	50m ZW	Middeleeuwen	Sint-Stephanuskerk
159915 ⁴⁵ Opgraving Kaartstudie	50m W	Middeleeuwen Nieuwe tijden	Resten van het woonhuis van Rosseel. bakstenen muren, kuilen waarin aardewerk, baksteenresten, bot en mortelfragmenten aanwezig waren. Verdwenen kerk die nog op de Ferrariskaart is weergegeven.
980056 ⁴⁶ Werf- begeleiding	100m W	Middeleeuwen	Het grootste deel van studiegebied (16de-eeuwse stadsuitbreiding) was sterk verstoord, waardoor er slechts weinig in situ vondsten werden aangetroffen. De bewaringstoestand was dus slecht, op enkele sporen na. De muren en sporen dateren eveneens uit de late en post-middeleeuwen. Er werden ook enkele recente muren aangetroffen (19 ^{de} -20 ^{ste} eeuw).
990325 ⁴⁷ Kaartstudie	150m N	Nieuwe tijden	Ziekenhuiskapel.
157828 ⁴⁸ Erfgoed- onderzoek	150m NO	Middeleeuwen	Klooster Sint-Jan in Eremo: muren, aardewerk.
157766 ⁴⁹ Voor- onderzoek	150m W	Nieuwe tijd	Grondsporen en archeologische objecten. Mogelijk activiteit van een pijpenbakker in deze omgeving: stookgangen, en eesttegel afkomstig van een plaat die men kon verhitten, misbakken kleipijpen.

⁴⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Sint-Stephanuskerk [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990316> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁴⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Sint-Margrietstraat I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/159915> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁴⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Werfbegeleiding Gent Groenebriel [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/980056> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁴⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Kapel kliniek Heilige familie [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/990325> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁴⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Kartuizerklooster [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/157828> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁴⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Fratersplein 7 [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/157766> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

151215⁵⁰ Kaartstudie Terrein- onderzoek	100m W	Middeleeuwen	Circulaire structuur met ophoging omringd door een gracht. Ook het neerhof kon gelokaliseerd worden. Hoofdgebouw: vierkante stenen donjon, geflankeerd door hoektorentjes. Staat bekend als de kern van de middeleeuwse heerlijkheid Blaisant. Ouder dan 1534. De donjon moet nog bestaan hebben in 1731; een deel van de gebouwen, de toren inclusief, was nog zichtbaar tot de 19 ^{de} eeuw.
333272⁵¹ Terrein- onderzoek	100m ZO	Middeleeuwen	Karmelietenklooster: Een kwartiershout gekloven plank gebruikt voor de zgn. visbekverbinding afkomstig van een beschilderd beplankt gewelf. Tegelvloeren en architectuurelementen te associëren met vroegere fasen van de kerk.
333042⁵² terrein- onderzoek	100m ZO	Middeleeuwen	Drongenhof: Bakstenen muurresten refuge van de abdij van Drongen.
161311⁵³ Toevalsvondst	100m ZO	Middeleeuwen	muurresten van het Caermersklooster.
210826⁵⁴ Voor- onderzoek	200m W	Nieuwe tijden	Muurresten en kelders. De zone was echter door recentere bouwactiviteiten erg verstoord.

⁵⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Rodelijvenkensstraat I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/151215> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁵¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Karmelietenklooster (DCZSA273) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/333272> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁵² Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Drongenhof (DCZSA43) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/333042> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁵³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Vrouwebroersstraat I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/161311> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

⁵⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Sleepstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/210826> (geraadpleegd op 29 oktober 2024).

Figuur 24. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.

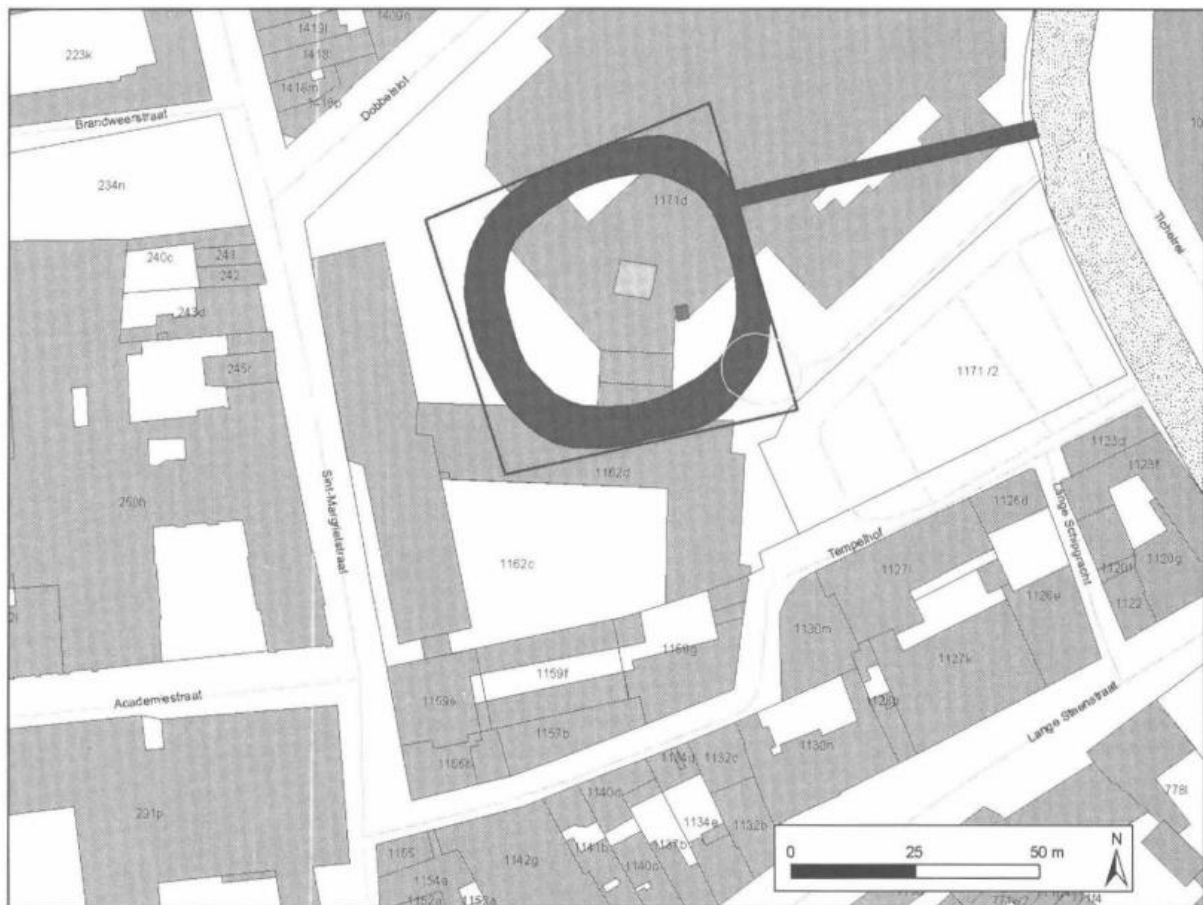
3.4.3 Eerder onderzoek binnen het projectgebied: opgravingen Dobbelslot (CAI 151312)⁵⁵

Verscheidene archeologische opgravingen aan het Dobbelslot te Gent tussen 1977 en 1990 hebben waardevolle inzichten opgeleverd in de bewoningsgeschiedenis en structuur van deze locatie. Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste bevindingen uit deze opgravingen.

Een groot deel van het terrein rond het Dobbelslot werd drooggelegd tot een diepte van 2 à 3 meter, waardoor de middeleeuwse walgracht bijna volledig werd blootgelegd. De vulling van de gracht bevatte fragmenten van aardewerk uit de 13de tot de 18de eeuw. Bijzonder indrukwekkend was de vondst van een versierd hoofd van een 14de-eeuwse ruitersstatuette, wat getuigt van de artistieke rijkdom van die tijd. Binnen de wal werden structuren aangetroffen die vermoedelijk tot het oorspronkelijke Tempelhof behoorden, en op meerdere plaatsen rondom de walgracht vonden archeologen de resten van een omheiningsmuur, versterkt met steunberen, die waarschijnlijk in een latere periode werd gebouwd.

⁵⁵ Stadsarcheologie: bodem en monument Gent, tijdschrift van de Gentse vereniging voor stadsarcheologie, edities 1/1 (1977), 2/1 (1978), 2/2 (1978), 2/3 (1978), 3/1 (1979), 3/2 (1979), 9/3 (1985), 14/4 (1990), Gentse vereniging voor stadsarcheologie, Gent

De Heemkundige Vereniging "De Gonde" heeft uit diverse kuilen, waaronder beer- en mestputten, talloze vondsten verzameld die dateren van de 13de tot de 19de eeuw. Deze vondsten bevestigen de aanwezigheid van pottenbakkerijen sinds de 16de eeuw, en mogelijk zelfs eerder. Verder onderzoek van de omheiningsmuur van het Tempelhof bracht een bakstenen structuur aan het licht die vermoedelijk diende als afbakening van het terrein, zoals aangegeven op 19de-eeuwse kadasterplannen. Langs de zuidkant van deze muur werd een houten plankierconstructie aangetroffen, in opmerkelijk goede staat, die mogelijk diende als pad of loopbrug.

Figuur 25. Intekening walgracht op kadasterplan (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie) volgens Leen Charles in *Van ridders, rovers en rabauwen. Het Gentse Tempelhof, 1200-1794*.⁵⁶

⁵⁶ CHARLES, L., Van ridders, rovers en rabauwen. Het Gentse Tempelhof, 1200-1794, in: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent, 2009, nr. LXIII/2, p. 169-199.

De locatie waar het hoofd van de ruitersstatuette werd gevonden werd ook nauwkeuriger onderzocht. Naast de walgracht, aan de voet van de Tempelhof-motte, werd een rijke laag uit de 14de-15de eeuw ontdekt, afgedekt door latere puinlagen. In deze laag bevonden zich onder meer keramische resten en een groot deel van de ruitersstatuette, hoewel het bovenlichaam van de ruiter en het achterste deel van het paard ontbraken. De statuette zou 1m hoog geweest zijn. Een slibversiering op het dekkleed van het paard suggereert een heraldisch symbool, vermoedelijk gelinkt met Zeger II, bruggraaf van Vlaanderen die overleed in 1201.

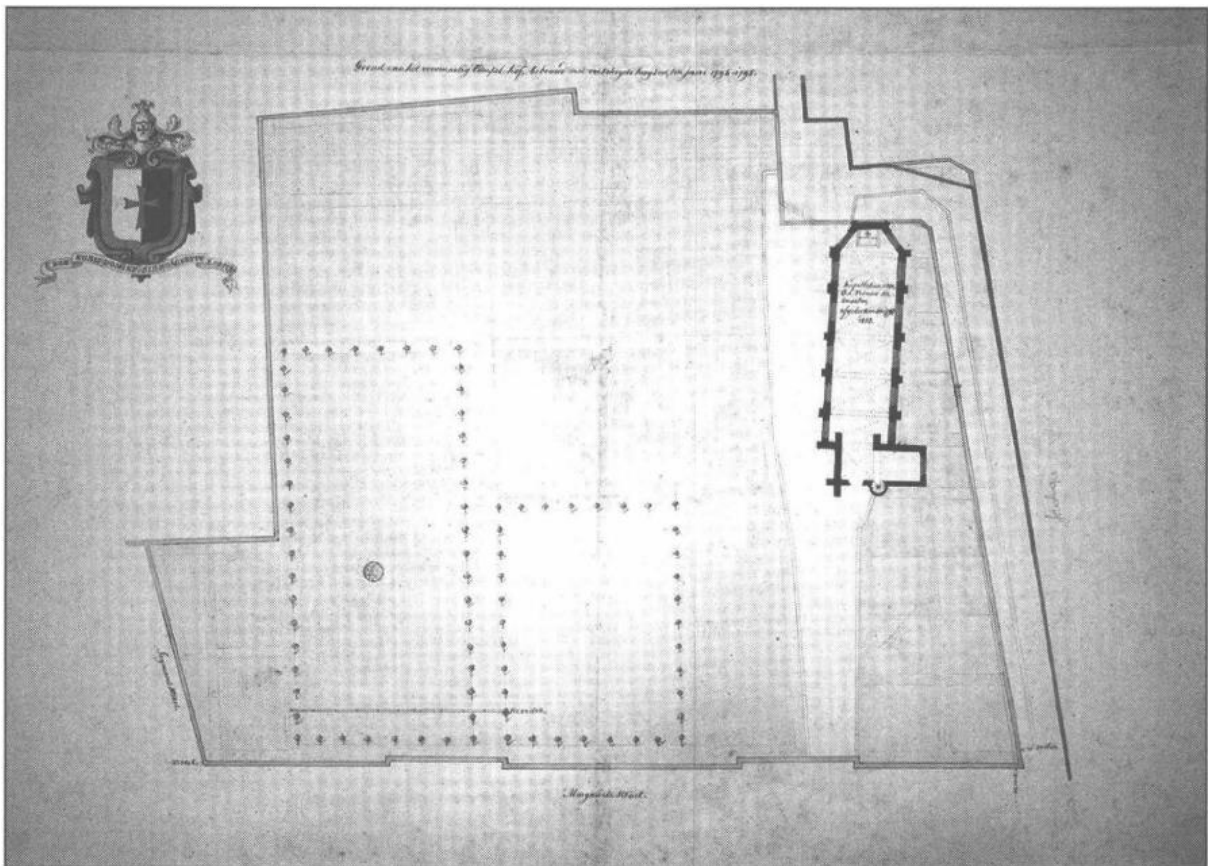
Figuur 26. Ruitersstatuette Zeger II (Collectie Gemeentelijk Museum Melle).

Dankzij de oplettendheid van een lokale bewoner werden in de zomer van 1985 enkele interessante waarnemingen gedaan in een diepzwarte, humusrijke laag. Deze laag bevatte tal van archeologische objecten, waaronder grijs aardewerk en fragmenten van grote kommen met opvallende decoraties. Ook waren er scherven van hoogversierd aardewerk, zoals een gezichtskan en kruiken met decoratieve elementen, en zelfs leren schoenresten. Net onder deze laag werden paaltjes aangetroffen, mogelijk restanten van een houten omheining. De vondsten uit deze laag dateren vermoedelijk van het einde van de 13de tot het begin van de 14de eeuw, en wijzen mogelijk op een afvalkuil of een depressie opgevuld met afval.

Bij de voorbereiding van de tentoonstelling 'Dobbelslot-Ridderslot' werd een bijzonder metalen voorwerp teruggevonden uit een mestput, vermoedelijk in gebruik tijdens de vestiging van de

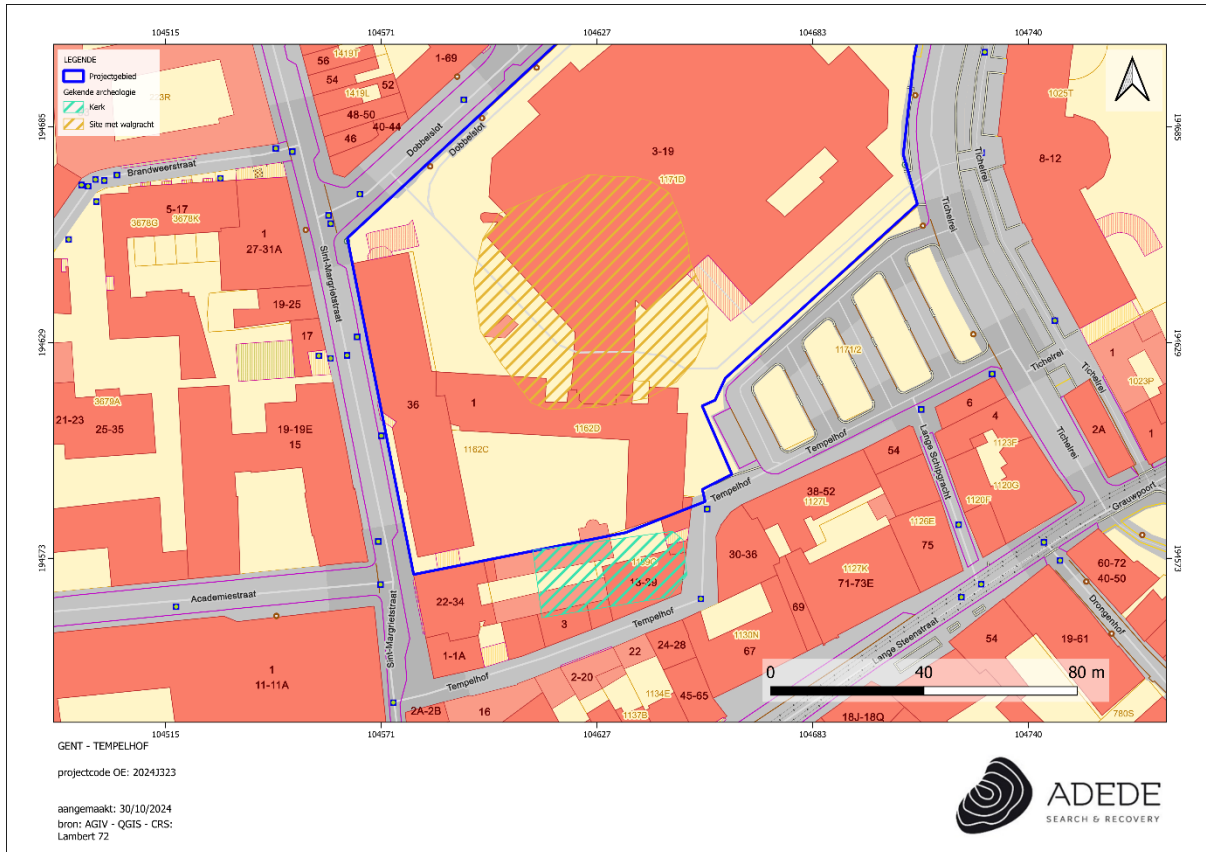
Tempeliers. Het gaat om een insigne met erotische symboliek, mogelijk van lood-tin, dat een zeldzaam voorbeeld van dergelijke profane insignes vormt, gedateerd vóór 1312.

De opgravingen aan het Dobbelslot werpen een helder licht op het middeleeuwse leven in dit deel van Gent. De vondsten, variërend van kunstzinnig aardewerk en ceramiek tot constructies zoals omheiningsmuren en plankierconstructies, bevestigen de historische waarde van deze site als een belangrijke woon- en werkplek.

Figuur 27. Plattegrond voormalig domein van het tempelhuis, ca 1794 (SAG, AG, lade 50/3) in *Van ridders, rovers en rabauwen. Het Gentse Tempelhof, 1200-1794.*⁵⁷

⁵⁷ CHARLES, L., Van ridders, rovers en rabauwen. Het Gentse Tempelhof, 1200-1794, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, Gent, 2009, nr. LXIII/2, p. 169-199.

Figuur 28. Situering van gekende archeologische sites in en rond het projectgebied op basis van bovenstaande gegevens.

4 Besluit

In het kader van de aanvraag tot een omgevingsvergunning voor de uitvoering van de renovatie met uitbreiding (met diepten tot 3,4m onder het maaiveld) van een woonzorgcentrum en een heraanleg van waterhuishouding en groenzones met een diepte-impact binnen de bestaande toestand met een marge van minder dan 10cm aan het Tempelhof, Dobbelsot en de Sint-Margrietstaat te Gent (Oost-Vlaanderen), werd door ADEDE BVBA een bureaustudie uitgevoerd in het kader van het opstellen van een archeologische nota met uitgesteld traject.

Het doel van dit onderzoek is driedelig. Allereerst wordt op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Vervolgens wordt nagegaan hoe goed deze archeologische resten bewaard zijn en in hoeverre ze bedreigd zijn door de geplande bouwwerken. Ten slotte wordt nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is. Op basis van beschikbare en geraadpleegde bronnenmateriaal kon binnen het bureauonderzoek de aan-of afwezigheid van een archeologische site of relevante archeologische overblijfselen binnen de contouren van het onderzoeksgebied niet met zekerheid worden aangetoond. Wel is het mogelijk een archeologische verwachting naar voor te schuiven ten einde een antwoord te kunnen bieden op de gestelde onderzoeksvragen.

4.1 Bevindingen bureauonderzoek

Het projectgebied, gelegen in de wijk Sluizeken-Tolhuis-Ham te Gent, is een terrein met een uitgebreide archeologische geschiedenis. Het projectgebied is gelegen op ca. 8m TAW in de nabijheid van de Lieve en de Leie, binnen de kernstad van Gent, er is dan ook sprake van intense bebouwing. Het onderzoek bracht aan het licht dat het grootste deel van de locatie tot in de 16de onbebouwd was en dienst deed als de tuinen van bebouwing aan wat toen de periferie van de stad Gent was. Belangrijk is wel dat aan de zuidwestelijke zijde van het projectgebied de Tempeliersorde in 1171 (toen werd althans het land geschonken aan de orde) de gebouwen van hun Gentse commanderij bouwde. De orde werd in 1311 afgeschaft maar hun kapel bleef wel bestaan. Cartografische bronnen tonen de aanwezigheid van een kapel op die locatie tot op het einde van de 18de eeuw, historische bronnen pinnen de afbraak op 1794. In de kerk lagen verschillende leden van de orde begraven, deze en mogelijke andere inhumaties rond de kerk zijn vermoedelijk reeds vernietigd tijdens de afbraak in 1794.

Doorheen de 19de en 20ste eeuw werd het projectgebied een dichtbebouwd stadsblok met woningen en nijverheid. In 1985 verrees op deze site de Volkskliniek, dat aan de start van de 21ste eeuw zijn huidige vorm kreeg.

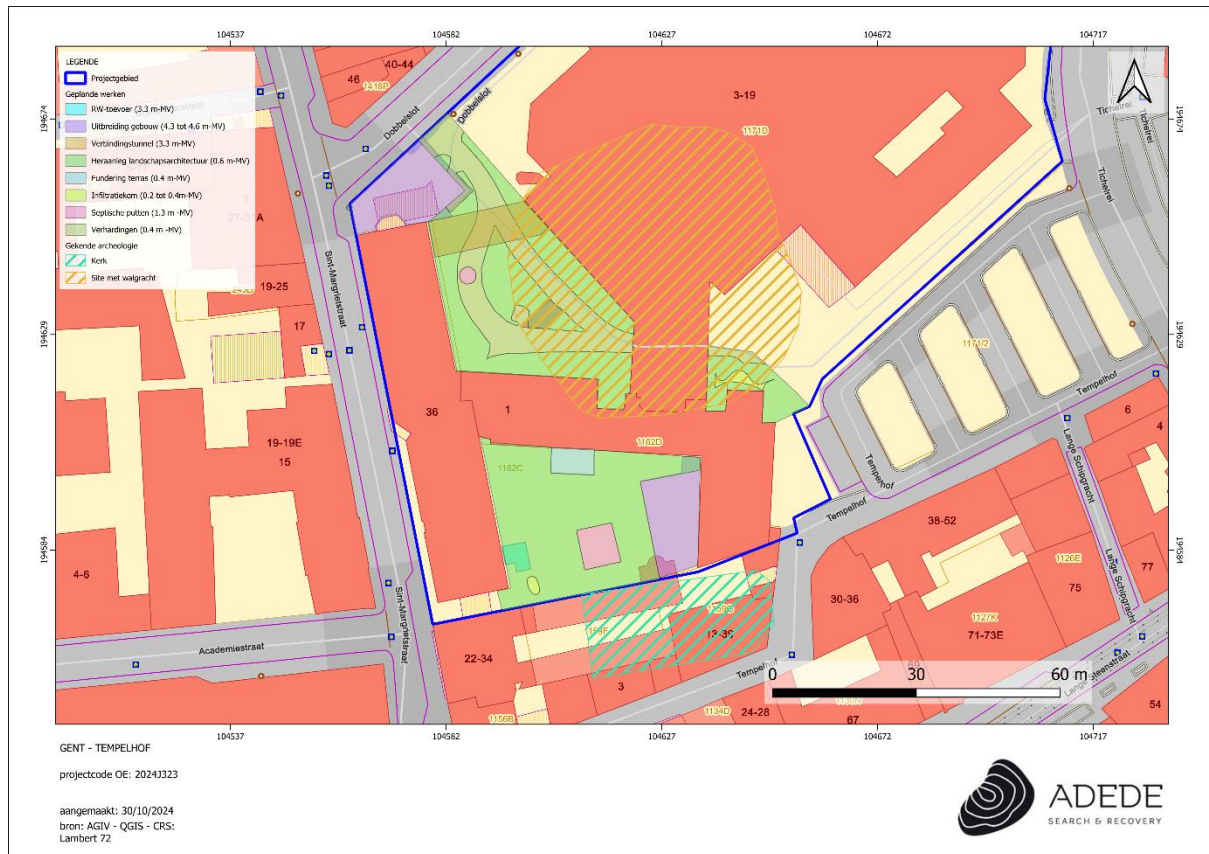
4.2 Archeologische verwachting

De archeologische verwachting wordt ingeschat voor verschillende tijdvakken, gebaseerd op geografische en historische bronnen.

- Steentijd: De aanwezigheid van neolithische artefacten, zoals een gepolijste bijl, duidt op mogelijke nederzettingen of gebruikszones uit deze periode. Desalniettemin zijn de gronden sterk in gebruik geweest doorheen de geschiedenis, waardoor dergelijke vondsten slechts zeer sporadisch kunnen voorkomen.
- Metaaltijden: Er zijn geen directe aanwijzingen voor vondsten uit de metaaltijden, maar gezien de nabijheid van de waterlopen is een bescheiden archeologische verwachting voor deze periode nog aanwezig, met dezelfde opmerking over bodemverstoring als bij de steentijd.
- Romeinse periode: Gezien de beperkte Romeinse invloed in deze regio is de verwachting laag. Toch kan nabijheid van de Leie rivierlopen de kans op vondsten uit deze periode niet uitsluiten.
- Middeleeuwen: Het projectgebied toont sporen van intensieve middeleeuwse activiteit, met name door de aanwezigheid van de commanderie van de Tempeliers met kapel en diverse ambachtelijke activiteiten, zoals tegelbakkerijen.
- Nieuwe en nieuwste tijd: De historiek van het Tempelhof, de oprichting van een school in de 15de eeuw, en de Volkskliniek in de 20ste eeuw geven aan dat het terrein een intense activiteit heeft gekend in de laatste vijf eeuwen. Er wordt verwacht dat archeologische sporen van deze ontwikkelingen nog aanwezig kunnen zijn.

4.3 Impact van de geplande werken

De geplande werken in het projectgebied van woonzorgcentrum Tempelhof omvatten zowel renovaties als uitbreidingen met significante diepte-ingrepen, die variëren afhankelijk van de aard van de aanpassingen. De uitbreiding aan de noordzijde van het Tempelhof-gebouw langs de Sint-Margrietstraat en richting de gesloten binnentuin bij de parking kennen een diepere fundering met een diepte-impact van respectievelijk 4,3m en 4,6m. Een verbindingstunnel tussen het centraal gebouw en het Tempelhof-gebouw aan de Sint-Margrietstraat zal onder de open binnentuin worden aangelegd met een diepte van 3,3m. Aanpassingen aan de binnentuinen omvatten zowel waterbeheerinstallaties als landschapsaanpassingen, met diepten variërend van 20cm (infiltratiekom) tot 1,31m (septische putten) voor specifieke heraanlegzones. Deze geplande bodemverstoringen overlappen met gekende archeologische sites.

Figuur 29. Projectie van de gekende archeologische sites op de geplande werken.

4.4 Potentieel tot kennisvermeerdering

Gezien de historische achtergrond van het projectgebied, in het bijzonder de Tempelierslocatie en de middeleeuwse stadsuitbreiding, biedt het project een unieke kans voor kennisvermeerdering. Er kunnen belangrijke inzichten worden verkregen over de stedelijke ontwikkeling van Gent en het Tempelhof, evenals informatie over vroegere ambachtelijke activiteiten. Voor de zuidwestelijke zone van het projectgebied heerst het vermoeden dat hier de kapel van Tempeliers gestaan heeft en deze zone werd nog niet eerder onderzocht. Desalniettemin bestaat ook de kans dat de bodem te intens verstoord zal zijn, verder onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

4.5 Afweging verder onderzoek

Bij een groot deel van de geplande werken, de renovatie van de gebouwen, zal archeologisch onderzoek onmogelijk zijn omdat geen ruimte zal worden vrijgemaakt. Onderzoek kan enkel gebeuren op zones die vrij zijn van bebouwing. Ook zal door de aanwezigheid van bestaande

riolering, nutsleidingen, verharding, maar ook eerdere structuren de bodem reeds in verregaande mate verstoord zijn.

Weliswaar zijn er beperkte onderdelen van het projectgebied, zoals de open ruimten in vooral het west-zuidwesten van het projectgebied die ruimte laten voor archeologisch onderzoek. De archeologische verwachting op basis van het bureauonderzoek zorgen ervoor dat er wel degelijk kenniswinst te boeken valt.

Omwille van de aard van de werken en de verwachte archeologische site met walgracht wordt ter hoogte van de noordelijke bijbouw en de ondertunneling een archeologische opgraving geadviseerd. De rest van de open binnentuin en de toegangsweg dient eerst gevalideerd te worden aan de hand van een proefputtenonderzoek ondersteund met een proefsleuf om de site met walgracht in kaart te brengen.

Verder, specifiek voor de zone dicht bij de tempelkerk, wordt een proefputtenonderzoek geadviseerd. Aangezien de exacte locatie van de kerk niet gekend is, en de graad van vernietiging in 1794 niet met zekerheid gekend is, kan in het kader van een kosten-/batenanalyse nog niet overgegaan worden op een opgraving maar zal de zone eerst getoetst worden aan de hand van proefputten.

Deze verdere onderzoeken worden verder behandeld in het programma van maatregelen.

5 Bibliografie

5.1 Websites

<http://www.cartesius.be>

<http://www.geopunt.be>

<https://beeldbank.stad.gent.be>

<https://bib.kuleuven.be>

<https://cai.onroenderfgoed.be>

<https://erfgoedmelle.be/>

<https://geertvandamme.blogspot.com>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

<https://lib.ugent.be>

<https://loket.onroenderfgoed.be>

<https://ngi.be>

<https://stad.gent>

<https://www.azstlucas.be>

<https://www.battlemaps.us>

<https://www.gentgemapt.be>

<https://www.geoportaal.be>

<https://www.rijksmuseum.nl>

<https://www.vlaanderen.be>

5.2 Literatuur

Acke, B., Bracke, M., Wyns, G., 2020, *Archeologienota Gent Ottogracht 51-53*, Acke & Bracke bv, Moerbeke.

Boone, M., Deneckere, M., 2012, *Gent. Stad van alle tijden*, STAM, Gent.

Claeys, S., De Smaele, B., Pieters, H., 2016, *Archeologienota Tichelrei 213 te Gent (Oost-Vlaanderen)*, ADEDE, Gent.

Coenaerts, J., 2016, *Archeologische evaluatie van het bodemarchief te Gent, Groene Briel 1*, ABO, Aartselaar.

Decavele, J., 1989, *Gent. Apologie van een Rebelse Stad*, Mercatorfonds, Antwerpen.

Herremans, D., Laloo, P., *Archeologienota Gent - Fratersplein 9*, GATE Archaeology, Gent.

Laleman, M.-C., 1996, *Woord, beeld en materie. Het Sint-Baafsdoorp in Gent*, Liber Amicorum Johan Decavele, Gent.

Nuyttens, M., 1974, *De Tempeliers in Vlaanderen*, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent.

Praet, M., Pype, P., Coenaerts, J., 2019, *Archeologische evaluatie van het bodemarchief te Gent, Groene Briel 1*, ABO, Aartselaar.

Sevroë, A., 2022, *Archeologienota: Gent, Fratersplein 11*, Annika Devroë Archeologie & Bouwhistorie BV, Heusden-Zolder.

Stadsarcheologie: bodem en monument Gent, tijdschrift van de Gentse vereniging voor stadsarcheologie, edities 1/1 (1977), 2/1 (1978), 2/2 (1978), 2/3 (1978), 3/1 (1979), 3/2 (1979), 9/3 (1985), 14/4 (1990), Gentse vereniging voor stadsarcheologie, Gent.

Thys, C., De Tollenaere, J., Willaert, A., 2017, *Winston Churchillplein (Gent, Oost-Vlaanderen)*, Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge.

Van Laere, E., 2020, *Archeologienota Gent, Molenaarsstraat 30. Deel 1: Verslag van Resultaten*, BAAC Vlaanderen, Bassevelde.

Van Lancker, S., 2022, *Archeologienota Speldenstraat 1-5 te Gent (Oost-Vlaanderen)*, ADEDE, Gent.

Van Werveke, H., 1947, *Gent. Schets van een Sociale Geschiedenis*, Rombaut-Fecheijr, Gent.

Verhulst, A., 1958, *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw) : bijdrage tot de kennis van de structuur en de uitbating van het grootgrondbezit in Vlaanderen tijdens de middeleeuwen*, Paleis der Academiën, Brussel.

Verhulst, A., 1993, *Ontstaan en vroegste geschiedenis van Gent: stand van het onderzoek*, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent.

Willaert, R., De Baene, M., 2023, *Sint-Antoniuskaai Gent, Oost-Vlaanderen: Archeologienota*, Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge.

Charles, L., *Van ridders, rovers en rabauwen. Het Gentse Tempelhof, 1200-1794*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent, 2009, nr. LXIII/2, p. 169-199.*

6 Lijst van figuren

Figuur 1. De geplande werken op het GRB.	- 12 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.	- 30 -
Figuur 3. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).	- 31 -
Figuur 4. Hoogteprofielen van het projectgebied.	- 31 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.	- 32 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.	- 33 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.	- 34 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.	- 35 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.	- 36 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.	- 37 -
Figuur 11. Situering van het projectgebied op het gewestplan.	- 38 -
Figuur 12. Situering van het projectgebied op het plan van Gent door Jacob van Deventer.	- 43 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Gent uit Flandria Illustrata.	- 44 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Isaac Basire.	- 45 -
Figuur 15. Plattegrond kerk, ca 1794 (SAG, AG, lade 5012).	- 46 -
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.	- 47 -
Figuur 17. Situering van het projectgebied op de kaart van Louis de Vreese.	- 48 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.	- 49 -
Figuur 19. Situering van het projectgebied op de kaart van Saurel.	- 50 -
Figuur 20. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971.	- 51 -
Figuur 21. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990.	- 52 -
Figuur 22. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2000-2003.	- 53 -
Figuur 23. Situering van enkele archeologienota's in de omgeving van het projectgebied.	- 57 -
Figuur 24. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.	- 62 -
Figuur 25. Intekening walgracht op kadasterplan (Stad Gent, Dienst Stadsarcheologie) volgens Leen Charles in <i>Van ridders, rovers en rabauwen. Het Gentse Tempelhof, 1200-1794</i>	- 63 -
Figuur 26. Ruitersstatuette Zeger II (Collectie Gemeentelijk Museum Melle).	- 64 -
Figuur 27. Plattegrond voormalig domein van het tempelhuis, ca 1794 (SAG, AG, lade 50/3) in <i>Van ridders, rovers en rabauwen. Het Gentse Tempelhof, 1200-1794</i>	- 65 -
Figuur 28. Situering van gekende archeologische sites in en rond het projectgebied op basis van bovenstaande gegevens.	- 66 -

Figuur 29. Projectie van de gekende archeologische sites op de geplande werken..... - 69 -